„FOLKS-SZTYME" (Głos Ludu)

Cena 2 zł

פאָלקס־שטימע

קולטור־געזעלשאַפטלעכע און ליטעראַרישׁ־קינסטלערישע וואָכנשריפט

אָרגאַן פון קולטור־געזעלשאַפטלעכן פאַרבאַנד פון דיידן אין פּוילן

Warszawa, 9 maja 1981 r.

נומער 19 (4525), 9 מאַי 1981 יאָר

אינהאַלט:

אַפּטיסיזם אין דער קריסמלען־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי: * נעטאַ־פייערונגען אין לאָנד; * יידן אין דער וועלט; * די פּוילישע פּרעסע וועגן 38־סטן יאָרטאָג פון אויפשטאַנד אין וואַרשע. וועד נעטאַ; * אונדזערע קאָרעספּאָנדענטן שרייבן; * אַ וואָרט וועגן רבקה רובין — ליטעראַטור־קריטיקער און בעלעטריסט; רבקה רובין — אונטער יאַנקעלעס וויגעלע (דערציילונג); * אַנעקדאָטן.

דעם 8־טן מאַי 1981 יאָר אין אַן בונקער אויף מילע 18 אומגעקומען דער שטאָב פון דער יידישער קאָמבאַטאַנטישער אָרגאַניזאַציע פון דער וואַרשעווער געטאָ.

פאָטאָ — א. מאַכנאָווסקי

דאָס לעצטע יתומים־הויז אין וואַרשעווער געטאָ

די יורשים פון אַלטן דאָקטער

ד

ר וואָרשעווער געטאָ פון די ברייט שטראַסע, אין האַלב אַן אָבדנק־טאָוול מיט עטלעכע צענדליק פאַמיליענעמען פון יונגע מענטשן, וועלכע זענען אין די יאָרן 1939—1945 אימגעקומען אין קאַמף מיטן היטלעריסטישן אָקופּאַנט. אויפן ערשטן שטאָק געפינט זיך די אינטערנאַציאָנאַלע גדולה־שאַפטן אייגן פון קאָרטשאַק. זי איז אייגענטלעכמען מיט אַנדערהאַלבן יאָר צוריק, ווי די פאַרענדיקונג פון אַרבעט אויפן אַלטן אַרכיוו פון אַרטיסטישן קאָרטשאַק־יאָר.

די דאָזיקע געזעלשאַפט ברודערס אָרטן זיך פאַרשיקן, אויסטראַלישע ביר־גער, בוליגאַרן, טשעכן און סלאָוואַקן, אייראָפּיער פון דענעמאַרק, פראַנקרייך, שווייץ, שווידן, אַמאָ פון די ברי־דער שטראַנדעקן. אין האַלב אַן אָנדענק־טאָוול מיט עטלעכע צענדליק פאַמיליענעמען פון יונגע מענטשן, וועלכע זענען אין די יאָרן 1939—1945 אימגעקומען אין קאַמף מיטן היטלעריסטישן אָקופּאַנט. אויפן ערשטן שטאָק געפינט זיך די אינטערנאַציאָנאַלע גדולה־שאַפטן אייגן פון קאָרטשאַק. זי איז אייגענטלעכמען מיט אַנדערהאַלבן יאָר צוריק, ווי די אַרבעט־דיקונג פון אינטערנאַציאָנאַלן קאָרטשאַק־יאָר.

די דאָזיקע געזעלשאַפט ברודערס אָרטן זיך פאַרשיקן אויסטראַלישע ביר־גער, בוליגאַרן, טשעכן און סלאָוואַקן, אייראָפּיער פון דענעמאַרק, פראַנקרייך, שווייץ, שווידן, אַמאָ פון די ברי־דער שטראַנדעקן. אין האַלב אַן אָנדענק־טאָוול מיט עטלעכע צענדליק פאַמיליענעמען פון יונגע מענטשן, וועלכע זענען אין די יאָרן 1939—1945 אימגעקומען אין קאַמף מיטן היטלעריסטישן אָקופּאַנט. אויפן ערשטן שטאָק געפינט זיך די אינטערנאַציאָנאַלע גדולה־שאַפטן אייגן פון קאָרטשאַק. זי איז אייגענטלעכמען מיט אַנדערהאַלבן יאָר צוריק, ווי די אַרבעט־דיקונג פון אינטערנאַציאָנאַלן קאָרטשאַק־יאָר.

— ווי דאָזיקע וועלט־אַמאָ פון די ברי־דער שטראַנדעקן,

אפטימיזם אין דער קריסלעך־דעמאָקראַטישער אוניע

א. הירש

אַ הלב יאָר איז אַזוי ווייט גינג די ווילן אין דער פּרעזידענטשאַפט רע־פּובליק פון דייטשלאַנד, ווען די קאַפּיטולאַציע פון סאָציאַל־דעמאָקראַטן אין לייפּציג האָט אָפּגעהאַלטן איר וויי־טערדיק זיב. עס איז דאָמאָלט באַזיגט בעזונדערן פּראָנץ יאָזעף שטראַוס. דער בייערישער אָנפירער פון דער כריסטלעכער וועלטער האָט מיט זיין פּקסטרעפלעכן אין דער מיינונג פון אַ ראַדיקאַל רעכטן אָפּגעשראָקן אַ סך מעסיקע וויילער. גלייכצייטיק האָט דער פון קאָנצלער שמידט אייגענגען איינצוהאַלטן אין דער צייט פון דער וואָן דער מיינונג פון אַ מעגנטון, וועלכער האָט דערפאַרוג אין גיס זיך צוצוטאָסן דער אין אויף אַנ־פירן מיט די מלוכה־פּנים. דער וואָנ־קער אָרגאַנעזט פון דער רעגירונדיקער קאָאַליציע אין בעזונדערן אויפהאַלטן אויך וויייטער די ווירטשאַפטלעכע סטאַביליי־זאַציע אויף אַ היכער מדרגה.

אין משך פון די 6 חדשים האָט זיך אַ סך בעזונדערט. מחמת אַ סך סיבות איז בעמאָנד די פּאָפּולערקייט פון דער רעגירונדיקער קאָאַליציע. מערב־דייטש־לאַנד איז אַריין אין אַ פּעריאָד פון סטאַבילאַזיע. אַלע פּרעדיקטן פון אַ ווייטערן אָפּגעשראָקן אַ סך מעסיקע וויילער. גלייכצייטיק האָט דער קאַנצלער שמידט אייגענגען איינצוהאַלטן אין דער צייט פון דער וואָן דער מיינונג פון אַ מעגנטון, וועלכער האָט דערפאַרוג אין גיס זיך צוצוטאָסן דער אין אויף אַנ־פירן מיט די מלוכה־פּנים. דער וואָנ־קער אָרגאַנעזט זיך אויף דער מיינונג פון די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע אינסטיטוציעס דער וואָן־טן, אַז די דורכגעפירטע איצט וואָלן אין דער עפנטלעכער רעפּובליק פון דייטש־לאַנד דאָ אין גרעסערן מאָס. אַזוי אַזוי אַלע בעזונדערע פּנים פון דער קאָאַליציע אין נישט אין דער מערב־דייטשער פאַרלאַמענטאַרישער פּראַק־טיק. עס האָט פּאַסירט, אַז רעגירונ־גען האָבן זיך דערגאַנזירט, אָבער ביז איצט אין וויכטיקע נישט דערבייגען צו אַן עדערונג אין דער רעגירונגס־ריכ־טונג מאַרש פאַרשטעלן זיך פון דער קאָנסטיטוציאָנעלער קעגנער. אין משך פון כמעט 4 יאָר קאָן די רעגירונדיקע קאָאַליציע אויבערגעיוויס פאַרבעסערן איר סטאַביע אַדאַנק דעם אַרויסגיין פונעם שטאַטבאַנד פון ווירטשאַפטלעכער רעצע־סיע, ווי באַוווּסט איז די מערב־דייטשי־לאַנד ווירטשאַפט זייער אַן עקאָנאָמיש־ע בעזייטיקע ווירטשאַפטלעכע פאַרבעסע־רונג אין די פאַראייניקטע שטאַטן שאַפט פאַר די שטאַרקערע לענדער פון מערב־אייראָפּע שאַפט פון אַריינציען זיי פון די אַרבעטס־לאָזע שווערקייטן. אַ סך איז אויך אַפּהענגיק פונעם פאַרלויף פון די וואָן, צו דער באַזונדערע אַנגרן אויך דאָס שאַפט אין מערב־דייטשלאַנד בו אַטמאָספער ערב די אַלגעמיינע וואָל, נישט געקוקט דערויף, וואָס די אַנד־וואָלן זענען הויפּטזעכלעך באַציאונ־גס פונעם געפעלט אַקאָליע פראַנצעמען.

אָבער אַפילו מען זאָל אָנגענומען, אַז דער גוטער פּעריאָד פון דער קראַ וועט אויס אַזוי אַריבערגעהן, אַז אין אַן אַנדער אָפּשניט פון דער קאָנגנטאָנד פון שאַרפע אָנגריפן מצד שטראַוס, וועלי־כע־ס האָט אַפילו נעדרעט מיט אַ אומ־צופרידנקייט־אויסדרוק פון דער ביינ־רישער צאַמ־אייב קאָהל וועט קאָנד־ירן. אָבער שטראַוסעס דורכסאַל האָט אַנענומען די לאַגע, איצט איז קאָהל אויפסניי אייגער פון די אַנדערקאָנסטע־לאַציעס אַפּיראַנט אין זיין סטיל פון אַנפירן מיט דער פּאַרטיי אין פירן די פּאַליטיק אַן שאַרפע אַטאַאַקן אַן דע־מאָגאָגיע, אָבער אויסן סמך פון לאָגיע־כע פּאַקטן, וועפנט אויפסניי אַנדערע־נונג. אויפן פּאַרטיי־זאַמענגעמאַך אין מאָנהיים איז קאָהל איבערגעגיין אַזוי־ווי אַן אַנדער־ליידער. דער אָבערבאַרגיר 699 שטימען אויף 717 דעלעגאַטן, וואָס איז ביז איצט זיין גרעסטער דערפאָלג.

הערמוט קאָהל האָט גערופן די פּאַר־טיי צו צוזאַמענדיקייט אין צום גרייטן דאָ שוין דאָס מאַך צו די דיסקוסיע וואָן אין 1984־סטן יאָר. ער האָט פּעסטגע־שטעלט צוויי־אַגד, אַז די אַריינטאַנגס־לאַגע איז אַ גיטמעיקע, די פּאַרטיי אין די פּראָקעניע זענען אין אַ גוטער פאָרם, אין אַ בעסערער ווי מאָר די לעצטע וואָלן. די רעגירונג דאָקעגן וועט שוואַכער. רופנדיק צו אַ גוטדיקייט האָט קאָהל אונטערגעשראָגן: „מיר שטופן זיך נישט דורך דער הינטער־שטער טיר". מען דאַרף דאָס באַרשטיין אַזוי, אַז די כאַרעקטער וועט נישט גע־איינן דאָס מאָלן פון דער רעגירונג אַז זי וועט אויסדרעפן בי דער וויטער־דיקן דאָ־טערמין. אייגער פון די אַרבע־מענטן אין דאָס דרעמאַטיק דעם פּאַקט, אַז דער אייגפאַלס פון די סאָציאַליסטן האָט זיך אין לאַנג מערב־אייראָפּע אַ מוסן פון די לעצטע יאָרן פאַרקלענערט און סאָציאַליסטישע רעגירונגען — אַהיין דער מערב־דייטשישער קאָאַליי־ציע — זענען פאַרבליבן בלויז אין פון צוטרייך. דער דאָזיקער פאַקט באַלאַסטעט באַזונדערס די סאָציאַלדע־מאָקראַטן אין פאַרשטאַרק די אינער־לעכע שאַפטונג צווישן די פאַרבליי־בנדי־קע ביי דער מאַכט מעסיקע און דעב פינקן אַזוי אין באַזונדערס אין דער ראַדיקאַלער יוגנט „אַנאַרכיאַציע יוגנט", דאָס, ווי דער ריי. באַזונדערס די באַנגינגען אינגעהאַלב דער קאָאַליי־ציע, אין וועלכער עס איז נאָך די וואָן געשטיגן די באַדייטונג פון דער פּפּ. די פינקע באַשולדיקן דער רעגירונג.

2 פעברואַר־טעמע

9. V. 1981.

אַז די הנחות מובנה די ליבערלען נע־מען צו ביי דער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע דעם גרעסטן טייל פון אירע פּראָגראַם־אַטונגען און ווערקן בעשטייען אויף די שטימונגען פון די ווייליער.

מען קאָן אַלזאָ אין אַלגעמיין זאָגן, אַז דו רעגירונדיקע העכער 10 יאָר צייט קאָאַליציע לעבן איבער אַ פעריאָד פון פאַרמאָגטערהייט און פאַלן פון איר פּאָפּו־לערקייט. אַלע ערגעטס צייטונגען, שטיצבריק זיך אויף דער מיינונג פון די סאָציאַל־אַגיטאַציע אינסטיטוציעס דאָ־זיך, אַז די דורכגעפירטע איצט וואָלן אין דער עפנטלעכער רעפּובליק פון דייטש־לאַנד דאָ־ווייל בעזונדערס אַ בפרידער זיג דער כאַדעציע, אַפילו אַז דער קאָאַלי־ציע מיט פּפּ. אַזעלכע מיינונגען זענען באַזונדערס אויסגעדריקט בעזונדערן אויפן ראַנד פון 29־סטן צוזאַמענקאָנפרעס פון דער קראַי — נאָטאַר אין מאַנהיים.

דער דאָזיקער צוזאַמענקאָנפרעס איז אַפּ־געשאַצט בעזונדערן ווי אַ בעזייטיק איינ־עבנהנג פון דער כאַדעציע, וועלכע זוכט אַ ניינעם אויסדרוק, אַזן קחדם־כל אַלס אויפלעבנהג פונעם אַפּיראַר פון דער פּאַרטיי־ווי דער לעמות־מעכ־ניזם קאָנד־ירט אין אַ פּעריאָד פון דער אַנ־פירונג פון אַ רעגירונג, אַזוי אַזוי אַלע אַנדערע פּאַרטיען אין דער אַנ־פירונג פון אַ רעגירונג

זעלטענע ביכער אין צוויי וויכטיקע ארכיוון

אין דעם גיסטן נומער „ידיעות פון יוהקע" נומער 154 (תשרבסט 1980), זע־נען דאָ דיער וויכטיקע אינפאָרמאַציעס אין בכלל איינסדיקסאַטאַן און וויכטיקע ידיעות.

מיר דיינען אונטער אַ קאָפּ: „זעלטענע בקעדמאָנען אין יוסף אַפּאַשאָוס ביכער־קאָלעקציע". דאָס האָבן אַלגעמיין.

— די מיטאַרבעטער פונעם „ידיעות־קאַטאַלאָג־פאַרלאַג" דער יוהקע ביבליאָטעק האָבן אָנגעזאַמלט אַ אַנדערע אַרט אַ בלעטערנע אַרט ווי־טיקע אייגנס אין דער קאָלעקציע פון יוסף אַפּאַשאָוס. די דאָזיקע בעפינען זיך נען נאָך פריער נישט קאַטאַלאָגירט בע־זאָרן. דער „ידיעות־קאַטאַלאָג־פאַרלאַג" יקט אין מאָמענט די אַרבעט אַ האַלב אַ סודהנדע פונעם גאַנצן אַרבעט פונעמ־מאַנד מאַר דאָס אַנדערע אַרט אַ אַנדע אַ ראָ־ראָ־ראָ־

די פוילישע פּרעסע וועגן 38-טן יאָרטאָג פון אויפשטאַנד אין וואַרשעווער געטאָ

שוין לאַנג האָבן מיר נישט געזען אין דער פּוילישער פּרעסע אַזאַ ריישן מעמעריאַל וועגן אויפשטאַנד אין וואַרשעווער געטאָ, ווי צום 38-סטן יאָרטאָג.

דאָ גאַנצע צענטראַלע פּרעסע, ווי אויך אַ סייל וואָכנבלעטער ברענגען היסטאָרישע אָפּהאַנדלונגען, געלעגענהייטס־אַרטיקלען, נאָטיצן, לידער און אַרכיוואַלע פאָטאָ־בילדער וועגן דעם גרויסן אָפּס פון יידישער גבורה.

מיר ווילן היינט באַקענען אונדזערע לייענער מיט פראַגמענטן פון די דאָזיקע מאַטעריאַלן.

העלדנמוט אין דעטערמינאַציע

לאָמיר אָנהייבן מיטן צענטראַל־אָרגאַן פון דער פּוילישער פּאַרטיזאַנסקער אַרבעטער־פּאַרטיי „מרינאַ לודז׳. אין נומער פון 18־טן אַפּריל (אין טאָג פון 19־טן אַפּריל אין די צייטונגען צוליב יום־טוב נישט דערשינען) לייענען מיר אַ בלעטבלאַט־אַרטיקל אָנ״ „קאַמף־געטאָ״:

„דעם 19־טן אַפּריל 1943 יאָר איז אויסגעבראָכן דער אויפשטאַנד אין וואַרשעער גע־טאָ. דאָס איז געווען אַן ענטפער אויף דעם באַשלוס פון די היטלעריסטן וועגן זיין צענטל־ליקן ליקווידאַציע. צום אומבאַלייך קאַמף אויף לעבן און טויט מיט די 2 טויזנט הענקער: פאַ־ליצייַ־לייט, האָפּמאַן־עס־עס און ווערמאַכט האָבן זיך געשטעלט 600 אויפשטאַנדלער.

אַפילו די היטלעריסטן האָבן באַזונדערט דעם העלדמוט אין דעטערמינאַציע פון די אויפשטאַנד־קומענדע, וועלכע האָבן זיי פאַר־דיינט אויך. „דאָס־ווייסט־ווי״ — אַן אַ שיין פון האָפעגונג אונטערגעגעבן אַ קאַמף אַנגעהויבן אין סעפּטעמבער״, זיי״ שאָקן אַזוי דאָרף מען פאַראַקטירן דעם אָרויסטרוף פון די פאַראיידיקונגען פון דער פון וואַרשעווער געטאָ — אַלס אַלעמענטן פון דער געשיכטע פון פאַרטיזאַנישן און רום פון אַנגעז פּוילישן פאָלק, האָט האָט פאַרלוירן אין דער בי־טער דעקס־מלחמה 5 מיליאָן פון זייגע ביזיגער.

דער אויפשטאַנד אין אויסגעבראָכן דאָן, הגן פון אַרט קלאָר בעזאָרן אין בעזיהונג פון דער פאַרמולירונג: „עגדעלסטיקע לעזונג פון דער איין־מאַנע״. האָט האָט געהייטן דורכגעפיר אַ מאַרד אינגאַנץ פאָלק, אין פאַר אייגענע פאַשעסטיזן זייער עקזיסטענץ צו אַ יחידיקן נייזן.

דיי אויפשטאַנדלער, וועלכע זענען פריוס צום קאַמף מיט די איינגאַנגאַרדיקע אַן גע־טאָ היטלעריסטישע אַפּטיילן, האָבן בעזונדערס, אַז זיי גיין אויף טויט, אָבער זיי האָבן אויך בעזונדערס, אַז זיי טוען דאָס פון איינגענעם ווילן.

אין זיין אייגענער שרייבן דער מחבר:

„מיט 38 יאָר צוריק האָט די יידישע בעוועלקערונג פון וואַרשע אָנגעגעבן אַ איר מוטיקן אין לעגאַנט קאַמף אויף טעטיקע וואָכן. דאָס האָט בעזונדערס לעגאַנט קאַפּיטל פון דער מלחמה־צייט. שיסטן אין שטאָלץ פון דער קלעטערן־צייט פון פרייטיע אַנטוועדע מיטבערגער וויינט דיי פרייטיע אַנטוועדע מיטבערגער אין פּאָרטסן. די גאַנצע רעשט — 800 יאָר אַזוי אומבאַקאַנט, בעדגעסן, פאַרשווינן אַן אַנדענקן פון די פּוילישע בעזונדע אין דער בעזונדע אין דער מלוכה לגבי דער יידישער שפּראַך, גלויבן, מנהגים און טראַדיציעס. עס איז דעמאָלט אויך שפּעטער בעשעצט בעזונדערן די נאַציע נאַלע דעמאָקראַטישן בעזונדע אין די. זייער לעבן אין אַרומגעזונטן בעזונדערן פון דער מער שוין. מען האָט אַרויסגעזען אַ פּאָטיטיע אַזאַנגע לגבי דער אַנטוויקלונג פון דער יידי־שער קולטור, שולזיען, כאַריטאַטיווע סע־וויטיס, רעליגיעזן און מיקלאָפּוטיש בעזונדע.

דיי היסטאָריקער וועלן זיכער אַמאָל עכטפערן בעזונדע, — באַקאַנט דער מחבר — פאַרוואָס אַן צווישנגלחמה־פאַרגאַנ־

17 אַפּריל 1981 יאָר. ביים גענאָ־דענקמאָל פאַרשטייער פון־ווידיזן מלוכה־מעטאַטער אָנ״ פון אַסטר־רחל קאַמינסקע.

פאָטאָ — אַ. מאַקלאָווסקי

מיר דרוקן דאָ אַ איבער פון דער ברייס־פאַרשפּרייטער צייטונג „זשי־טשע וואַרשאַווי״ פון 21־טן אַפּריל ד״י. אַן אַרטיקל, וואָס אַן אינפאָרמירט 124 פּעדזאַן אויף די שפּאַלטן פון דער אַפּעגנער בריוו פון אויסגעדרוקט אַ פּראָטעסט קעגן די אַנטיסעמיטישע אַרגומענטן, וואָס האָבן זיך לעצטנס באַוויזן אין פּוילישן פּעטנטגען לעבן.

די „זשיטשע וואַרשאַווי״ שרייבט:

פּראָטעסט קעגן די אַנטיסעמיטישע און שאָוויניסטישע עלעמענטן

וועגן דעם אָפּענעם בריוו אין „זשיטשע וואַרשאַווי״

— דער צייל פון דער רעדאַקציע איז נישט געווען אויסצוהייבן אַ מאָסן קאַמפּאַניע אין דער פּראַנג־ווי שפּאַנען פון דער שפּאַנען פון דער צייטונג זענען אַזוי אַזוי אַן אַן הסכם מיט אונדזער פרינציפּ: צו רע־פּרעזענטירן די שטימען פון דער עפנ־טלעכער מיינונג אין אַ וויכטיקע פראַגן פונעם בעזעלשאַפטלעכן לעבן פון לאַנד. נישט בעקעקן דערייר האָט דער אַפּלאָגנט אויבערגעשטיגן יעטוונ־ד זיין פיל בריוו — באַרייטסדיק מער ווי וועגן בעזונדע סטעטע, וואָס וועלן אויסגעזעהן אין די שפּאַלטן פון „זשיטשע וואַרשאַווי״. וואָס באַווייזן, אַז די מעטאָדן אין דער אַרבעט פון דער אַנטיסעמיטישן אַנטי־שאָוויניסטישן אַנטי־שאָוויניסטישן אַנטי־שאָוויניס

אויף דעם אפשנים א יידישע פּאַזיציע און דעם 20 אַפּריל אַראָפּגעריסן ביידע סעקציעס.

דער אויפשטאַנד אין ווערשעווער געטאָ — שרייבט וויטער דער מחבר אין „יוסשע הער־שאַרט״ — האָט נעזוידערט פון פיר אין בית דער עלעמס יולי, דערביי האָבן די צוגס מערסטן דזיגמונט קאָמפּן זיך אָפּגעשפּילט צוויסן 19־טן און 24־סטן אַפּריל. בתוך די אויפשטאַנד־קאָמפּן האָבן די העלדישע הרגעס 7 טויטגס אין 6 פאַרוונדן זענען לעבעדיקגעהיט פאַרבראַנט בעהאַלטן און די אַבערעקע זענען בעהאַלטן בעהאַלטן אין טרעבלינקע. עס זענען געשעטצט גע־וואָרן 631 בונקערס.

דער העלדישער, כאָטש האַפענונגס־לאָזער קאָמף פון ווערשעווער געטאָ, האָט באַשיידן דעם עטלעכע יאָרן־לאַנג פּעריאָד פון שאַרטיראַקעיע פון דער יידישער באַפעלקערונג. אין די יאָרן פון דער פּאַבּלעקערונג, אין די יאָרן פון דער פּאַבּלעקערונג, אין דער אַקציע, האָט דער אויפשטאַנד, מיט אַ אַבוויס נישט בעדאַרף קיין שום אַשמנס פון דערפאַלן, דיי אַרבעטער־זון, האָבן וועגן דעם בעהאַלטן פון בוי־וווסטזיין. זיי האָבן אַבער בעקומען אין באַמקע מיט פאַרשייריקן די מעגעסטלעכע ווירדע. אַ סימבאָל דערפון קאָן זיין אַזוי בע פון זיי אויפשטאַנד, האָט דאָס זיך בעהאַלטן אויפן בעטאָ־מיער בעקומען אַ קאָמפּן מיט בכבוד״.

„גראָס־אַקציאָן וואַרשאָ״

די צייטונג „שטאַנדאַרד מלאָדיי״, אַרבעט פון דעם הייפּט־קאָמיטעט פון דער פּעדעראַציע פון די סאָציאַליסטישע אַרבעטער פון דער פּרעלעיער יוגנט רופט אַן איר אַרטיקל וועגן אויפשטאַנד אין בעטאָ מיטן באַמקע, „גראָס־אַקציאָן וואַרשאָ״. אַזוי ווי עס באַצייכנט אים די היסטאָריסטישע דאָקומענטאַציע. דער אויטאָר יאַצעק בוקאָווסקי באַנוצט זיך מיט דאָקומענטן צום באַוויזן די היס־טאָריסטישע עקסטעראַמיזאַציע־פּאָליטיק לבבי דעם יידישן קאָמף אין שטעלן זיך בריוויט אָפּ אויף דער געגעזעץ פון יידישן באַפעלקערונג וועדערשאַפט. שילדערנדיק דעם שאַרלעף פונעם אויפשטאַנד בעגנגן דער מחבר פּראָגראַמען פון דיי בריוון פון מרדכי אַניעלעוויטש, דעם קאָמאַנדאַנט פון דער יידישער קאָמאָס־אָרגאַניזאַציע, בעשריבן אין פייער פון שלאַכט „צו״, די חברים פון דער אָרי־שער דיינס״, ווי אויף אַרויסגעזאָגט פון מאַ־רעק עדעלמאַנס ביכל „האָס בעטאָ קעמפט״.

דאָס אַרטיקל איז פאַרבונדן מיט אַן אַרכיוואַל בילד, ווי אַזוי דאָס בעטאָ האָט אויסגעזען נאָך דער „גראָס־אַקציאָן וואַרשאָ״: אַ באַרג פון צינגל אין האַמד.

„דאָס געמיינזאַמע הויז האָט מען אונז געשטערט״

אין „שאַנגיעמוס וואַרגאַשטשי״, די מאָגאַ־צייטונג פון פּרעלעיער מיליטער, זע־נען פאַרבענדלעכטן אין צוויי נומערן דיי גרויס אַרטיקל פון פּראָפעסאָר טשאַ־מאַן פּיליכאָווסקי, פאַרציאַר פון דער פּרעלעיער הויפּט־קאָמאַנד צו פאַרשן די היסטאָריסטישע אַרבעטער־בכבוד. אין אַרטיקל הייסט „דאָס געמיינזאַמע הויז האָט מען אונז געשטערט״ אין דאָס צווייטע „די היסטאָרישע ציל־געמיינ־שאַפט״.

דער אויטאָר שרייבט צו־אַנד: „איינע פון די גרעסטע טראַגעדיעס, וואָס פּוילן האָט אי־

אין לוד״ — אַרבעט פיגעס פאַרבאַנד פון די קאָמפּאַר־פּאַרטיזאַנס אין דעמאָ־קראַטיע — „אַבאַוויד״. אויף פיר בריוו־לייד, און אומגעלאָזט טויט־שאָלן.

...דאָך האָב איך אויסגענומען דאָנגע־קראָלס דאָקומענט, און דעפּעסע בעגנעט פון שטיט מאָרעק עדעלמאַן, נישט בלויז אַלס בוך דעגן שטאַרבן. איך זע אַן דעם גיבער אַ בוך דעגן לעבן, צום לעבן. איך האָב דאָ אַ דאַנק נישט דעם מאַקס מיט אַרבער־לעבן דורך אַ הייסל, וואָס זענען דאָך פאַרוס־נעם לעבן, איינהיטן דעם וויל אַביראַנ־לעבן.

האַנגע קראָך באַשלוסלעך נישט — אַי־בעריקגס, הערסטאָרבן זענען וואָלס דאָס נישט אַן אַ וועלט פון אַבזוריזם, מאָסקראָמ־בלוק, אַן אַן אַלבערט די מעראַיס באַמס זיך צו באַזיין אַיר אומשולד. די אַוטאָרין שפּעלט אַ דעקאָקאָ פון מענטשלעכקייט דעם, וואָס שפּעלט זיך אַן אַנטקעגן פון טויט — צום פרעש אין בעטאָ, דערנאָך אַלס קאָרבאָ־ניר־בעגנאָס אַלס אַ בוך בון בעזונדעס דער דער צוקונפט. דאָס דאָקומענטיר דעם בע־מיינזאַמען וויל און מענטש אַן מיר פעל־קער: אַביראַנזאַלען. שטאָק אַראָנאָ דעם האָס אַ עפּנונגן אַ ברייטן אַפּלאָנאָ אַן פּוילן: אַן אַן אַונדזער לאַנד״.

בלויז אַ דאָקומענטאַציע פונעם שויזער, אַ פאַרשפּעלונג פונעם בעגעגעדיקן סעלן פון מענטשלעכקייט, פון נישט אויסבעדיקעס ליידן, און אומגעלאָזט טויט־שאָלן.

...דאָך האָב איך אויסגענומען דאָנגע־קראָלס דאָקומענט, און דעפּעסע בעגנעט פון שטיט מאָרעק עדעלמאַן, נישט בלויז אַלס בוך דעגן שטאַרבן. איך זע אַן דעם גיבער אַזוי אַ דיך דאָך דיך קעגנבעשטעלט דער בעלטיקער ליקווידאַציע פון בעטאָ.

„די יידישע באַפעלקערונג האָט זיך באַ־האַלטן אין בעטאָ־קעלערס אין הייזן. אויף דיי מויערן פון די הייזער האָבן זיך באַוויזן אויפשריפטן: „צום בעזעדן״, „אומקומען מיט ווירדע״.

...עס האָבן דיך צעפאַלקערט פאַרביסע נע קאָמפּן, אויף דער שלעמיקעס — בעגעט — דיי הייסטיקע אַנעלעמיטשטיקע. אין דער אַמבעראַנס, מלע, אויפן מוראַנאַזעער פלאַן, דיי אויף אייגע פון דיי הייזער זענען אַרויס־גאַנגען בעזונדער צוויי פעגער, אַ יידישע און פּוילישע. שוועדע קאָמפּן זענען אויס־בעראַנט אויפן בעראַשטער־בעגיס אויף דער שוועדע־שאַרטסקע־בעס. אין קרעגן האָבן זיי קאָמפּן אַרומבעגומען דיי הייזער פון; אַנאַלאָזיע, סאָקאָטשע, זענען אַזוי זיי הילן מיט אַן איינגעלייך אַנטקעגן דער דער־שאַרבע־בעס. זענען די היטלעריסטן בעזעפּרעטן צום סיסטעמאַטישן באַשיזן דעם קאָמפּן פון דער דאָקומענט, אַמאָלן אַז באַבאַר־לירן מיט אַן אַוויאַציע, אַז אונטערצינדן די הייר דער. די יידישע קעמפּער האָבן בעצייליט אַרום פונעם מאָן. די היטלעריסטן זענען בעזעגן נעצאַוועגן עטלעכע מאָל אַריינצופירן גרע־סערע כוחות, נישט דערדיק שוין, אַז זיי זענען בעזעגן פּליסלעך בעסער באַהאַנדט.״

וויטעער וויריט אַן דער מחבר אויף דער באַדייטונגדיקער הילף פון דער פּרי־ילישער אונטערערד, פון פּוילישע סאָ־באַלאַזש — און דעוטרסיע־גרופּן, פון פּולוגענע פון דער „וואָרדיק לדאָווע״ און „אַרמיע קראַיאָווע״, פון רפּפּס און האַרצער. וועלכע האָבן דערבעפירט באַוואַפנטע אַקציעס, מיטן ציל אַריינ־צופירן די אויפשטענדיקער פון בעטאָ.

אַ וואַרענונג פאַר אונז!

די וואָכנשריפט „קיסטאָרע״ בעדענט צוויי פּאַזיציעס. בעזונדערס דער בעטאָ־טעמאַטיק. אויבן האָט אַן אַ פאַרבעדע פונקט פירער פון דער דייטשישער סאָ־ציאַל־דעמאָקראַטישער פאַרטיי וויל בראַנדט. צו דער דייטשישער אויסטבעב פון פּאַנטע קראַקס באַוויסנס רעפּאָרטאַזש. און דער וואָרשעווער בעטאָ, מיט דער רע־אַליע פון מאַראַק עדעלמאַן.

אין זעלבן נומער זענען פאַרעפע־לענדע צוויי לידער פון פּאָזנאָל מער־לענד, בעזונדערמעס זיינע חברים פון דער שול־באַנק, וואָס זענען געפאַלן אין אויפשטאַנד אין וואַרשעווער בעטאָ.

אַרטעער אַ קעפּל „שפּליטערן פון אַ צעשמעטערטער וועלט״, פאַרעפנטלעכט די בריוו־פאַרשריבונגען וואָכנשריפט „פּאָליטיקאַ״ דריי לידער פון די יידישע דיכטער קלמן ליס — „הענטעלע״, „די דזשיקע־בוגס״ פון קאַדיע מאַלאַזאָווסקע און „אונדזערע באַמקס שטאַרבן״ פון נחום באַמזע. אויבערגעזעצט אין פּוילישע דורך אַלעקסאַנדער שעמיט. בי דער פּאָליטיקאַ־גאַזעט אין צווייטן קונט פון דער פּיראַמיד־ליד פון מיכאַל פּירד־מאַן. די דאָזיקע לידער, וואָס שילדערן דיי אַנטשיידונגס־מחמה־דיקן פּוילן, האָבן די רעדאַקציע פון דער וואָכנשריפט פאַרזען מיט אַ קעפּל „אין 38־סטן יאָר־טאָג פון אויפשטאַנד אין וואַרשעווער בעטאָ״.

די אייזנטערינטע קראַקעווער וואָכנ־שריפט „פּשעקרוי״, האָט פאַרעפנ־טלעכט אַן אויטאָביאָגראַפיע בע־שרייבונג פון אַלעקסאַנדער מיראָנאָווסקע, וועגן אַן אויסבאַהאַלטן יידיש קינד, פון אַ ווענען אין בעטאָ פון בעיקסקע דורך פּרויען פון דער פּוילישע אַרבעטער־אַרמיע, אין אַפּגעקעגן פון דער אַמאָ־דיק אין אויסבאַהאַלטן יידיש קינד, דאָס קינד אין אַפּגעקעגן אויפן אַרבעט, אין בעפינט זיך הייטן אין אויסלאַנד.

צוגעגרייט צום דרוק און באַאַרבעט:
(אַ.ק.)

וואַרשע, 17 אַפּריל 1981 יאָר.
ביים — נעמען דענקמאָל.
פּעסע — אַ. מאַכנאָווסקי

אויפדזוערע קאָרעספּאָנדענטן שרייבן:

אַן אויסשטעלונג, וואָס מען דאַרף זען!

אין „חדרש״ פון פאָלקס־שטימע״, אין דער שלעזישער ביבליאָטעק אין קאָטבוס, בעגעגנט בעזונדער אַ וויכ־טיקע אויסשטעלונג אַט־אַ. „די היסטאָ־ריסטישע פאַרבראַכונג אויף דער שלע־זישער און דאָנגעלאָבער ערד״ אין די יאָרן פון דער פאַשיסטישער אָקופּאַציע״.

עס ווערט דאָ פּרעזענטירט אַ בריוו־שאַץ אַרכיוואַלע דאָקומענטן פון פאַרשידענע בעריכטן, בעלעדער, בע־דריקטע מעלדונגען, אַרויסגעגעבן דורך דיי אַנטלאָפן און אַן־עס. אין וועלכע עס ווערט אינפאָרמירט וועגן דיי תת־דערטער דערשאָסענע אומשולדיקע מענטשן.

די שטעט פון שלעזיע און דאָנ־דזיגמבע זענען בעזונען אין דעפּסעמבער 1939 צווישן די ערשטע טעראָר־פונקטן פון היטלעריזם קעגן דער אַרט־ישער בעפאָלקערונג. אין בעספּעציעל קעגן די יידישע מאַסן. די בעסטאָנדע אַן קרימינאַל־פּאָליציי האָבן בעכאַפּט אין מיטן העלן טאָג בעפאָלגענגע, אַן בעהאַלטן זיי אין בעהאַלטענע קעלערס אַן דורכבעגעמיס מאַסן־קעזעקעניס, אַן דאָמבראַוואַר קוילן־בעסיין האָבן מען אַרומבעגאַנגען 10 פּאָליאַק אַלס „פּוילישע בעבאַנדיט״.

אויפן 9־טן טאָג פון אַריינמאַרש פון היטלעריסטן קיין סאָסנאָוויץ אין בעבאַרן, זענען באַגאַנגען בעזונדערן אין בעבאַרן, זענען באַגאַנגען אַן אַלע ביידע שטעט פאַרבראַכונג. אין אַלע בע־מעדעטער האָבן דאָן פאַרבראַנגען אין אַלע שטעט די סינאַגאָגעס, בית־מדרשים צוזאַמענען מיט אַ פאָר בעצייליך יידן. פון די שפּיטעלער בעגן גייסקיס־קראַנ־קע האָבן די פאַשיסטן אַריינגעשלעפּט מאַסנטויט אַן די שוועדע־קראַנקע מענטשן, און אַן אַריינגעזאַרגט זיי אין באַסע בונ־קערס, וועלכע זענען בעזונדע בעזונ־ליינטער, ווי אין אַשווייזענטשימער בערגגעלעבט אין די יאָרן פון דער אַמיטער דעלט־מלחמה, אין בעזונען דער דעמאָ־די יידן — פּוילישע ביבעגן, די פאַרטיזאַנס. אין אַן אַנדערן בעריכט פון אַ פּוילישע יידן, דער אַנטשטעלונג פון דער אַנטלאָפן פון דער פּאָליזיי אין דער מונעגר דער 19־טן אַפּריל 1943 יאָר בעזאָגט: „אַט קאָמפּן אין ווערשעווער בעטאָ — אין דעם זעלבן יאָר — אַריין אין אַ שבדעדיק בעטאָ, אַזוי אַ אַנטייל פון פּוילישן בעטאָ. אין דער מוי־אויף דער אַנטייל דיי יידן אין דער פון דער ישיבע וויזעטשאַנד־באַהאַנגענע קעגן היטלע־ריסטישן קאָרפּאָנס הערן פאַרשידנע אַלס אינ־סענגאָרער מיל דער בעשיטסן פון קאָמפּן מיט אַן פאַרטיזאַנאַלע פון פּוילישן פאָלק.

אַזוי שרייבט בעריכטן דאָס פּראָבלעם. נישט בלויז פּוילישע פאָלק יעדעס יאָר אַן בבוד דעם דאָזיקן קאָמפּן אַזוי פאַרטיזאַ־אַנעיע, אין דאָס נישט מיט אַ פּשוטן קנעגן אויף די קברים פון אַ בעזונען מעגער, נאָר מיט אַ כסדר־דיקן באַגיינ־דעם אַנעזעגע אין מיט אַן אַן עדעקאַציע פון יוגנד דאָר וועגן דער שוועדע־בעגע פאַר־לאָנגענייס. אַזאַ גרייזאַמע מעד הינ־דער־דיישלאַנד בעגבי דעם פּוילישן פאָלק — דערלמעער לבבי דעם יידישע בעזעלשאַפטסלעבעניס.

שטעלסאָוו פּוילישאָוסקי פאַרענדיק דאָס צווייטע אַרטיקל מיט די וואָרטער:

„אַן ספּס הילט זיי אין אַפּילו זי בדרוזאַ־סטע אינבערלעבנגען אין וווגנד. אַבער זי דאָרפן אַן אַנטקעגן אין אַן אַנטקעגן אין אַן אַנטקעגן אין אַנטקעגן אין אַנטקעגן אין

ליטעראַטור און קונסט

א וואָרט וועגן רבקה רובין — ליטעראַטור־קריטיקער און בעלעטרעסט

(צו איר 75־סטן געבוירנטאָג)

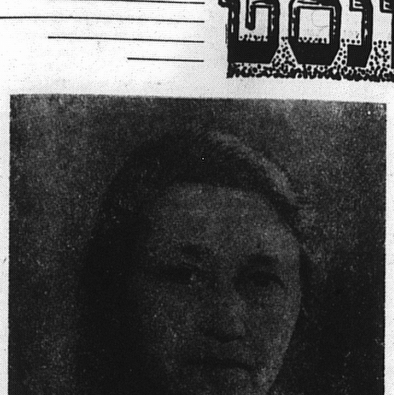

פעסט — אַרט־ווו

רבקה רובין — דעביוטירנדיק מיט פּופּסיק יאָר צוריק מיט אַ רימען בעמאַכט אַלס פּאַפּעטעל. דאַקעגן איז זי קונה־שם געוואָרן מיט צוויי שטאַרגען: ליטעראַטור־קריטיק און בעלעטרעסטיק.

אירען עבעדס פון ליטעראַטור־קריטיק איז רבקה רובין אייגע פון די אייביקע פּרוּוון־קריטיקער אין דער יידישער ליטעראַטור. מען קען זאָגן אַ יחיד׳ס במיצו מיט אייר זעלבשטענדיק, אַביעקטיווער, גרונטלעכער אַפּשאַצונג פון אַ ריי וואָרט־קונסטלער.

אין אייניקער צום בוך „שרייבער און וואָרט״ (וואַרשע און מאָסקווע 1968), שאַפט ד. רובין צוויי אַרט:

„אַז איר באַשטיענדיקע ליטעראַרישע הערכה, מאַכט זי דורך בײַ אַרט — מיט אייגענע שאַנענע און גוט באַקאַנטע מעגנסאַן — פון הילכע אַ טייל דענען שוין צוזאַמען אַנדערע נישט״.

און וועגן די קלאַסיקער זאָגט זי: — „אַז אויך זיי האָט זי נעקאָנט פּערזענלעך לערן, אָדער לייבנען זענען זיי איר פון דער מאַמע קינדהייט״.

שוין אין אירע ערשטע ליטעראַרישע שריפטן, וועגן אַנדערע קלאַסיקער, באַר באַזונדערס וועגן יצחק לייבוש פּרץ — דעם מאַסטער פון דער ניעער יידישער ליטעראַטור — האָט ר. רובין אַרויסגעוויזן גרויס בקיאות און אייגענטיקע טרעפלעכע אַפּשאַצונגען נישט האַלבנדיק דיין אין שאַבלאָנען און נישט אויבערחזרנדיק פאַרשידענע אַריסטאָטעלנע מיינונגען.

אין די 20־קער יאָרן האָט זיך אין די אַזאַרטיק ־ יידישע ליטעראַרישע קרייזן שטאַרק צעפלאַקערט בריוסע שטרייטן אַרום ד. י. פּרצעס שעפערישן וועג. — שטאָמפּלענדיק פון אַ שליעריי, „אימפּרעס״, בעטיילט זיך שאַרן אַן צווייטן קאָנדענסאַטיווע הקדמות — אַ ראַדיקאַלן און אַ רעאַקציאָנער:

פון די דעמאָקראַטישע אַפּשאַצונגען וועגן ד. י. פּרץ אין כדאי דערמאָנען די אַריסטאָקראַט פון ליטעראַטור ־ פאַרשער און קריטיקער יצחק נוסינאָוו (1889—1950), אַזעלכע שטרייטן דיר דאָ־מאַקראַטישע מעדעצאַן — האַלט אַן פּרוטיסאַנט.

אַז פּרץ איז אַ הערב פּראָבלעם... ער דעם אין פּרצן אין אַריסטאָק פון קלייבער בעלעכער און אַנדערוויזיקוסיטער אַדעלע — אין דער וועלט ווי „חסידיש״ און אַמאָראַלנטיק״ — זאָגט רבקה רובין:

„פאַלקסטימלעכע בעשיכטן״ האָט ער — אויסגעפונען בלויז אין אַדעלאַלגישע קאַנטערן חשיכים און נאַציאָנאַלע רעליגיעזע אַפּאַלאַגעטיק״.

אין אַן אַרטיקל — „פּרצעס פּובליציסטישע יראה („רויטע וועלט״ נ״ר 7 — 1925) — זאָגט נוסינאָוו — „מיר וועלן פאַר דער יראה נישט קעמפן. מיר וועלן אַפּ דאָס זאָגן — אַז „אַלץ אין אַס דער יראה איז אונדז פערמאָד פיינט־קען״...

ווייסל מוט און אייגנטעלעריעריקייט האָרף מען דאָבאַן אַרויסטרעטנדיק קעגן אַלע די דאָגמאַטיקע נישט באַגרייפלעכע און פאַלשע באַשאַפענהייטן״.

דאָס האָט באַזונדער די יונגע רבקה רובין. אין איר ליטעראַרישן עסיי וועגן י. ל. פּרץ — מיטן קעפּל „די האַרמאָניע פון שאַפן״ — זאָגט זי צווישן אַנדערן:

— ס׳איז פאַלש דאָס צעסיילן פּרצעס שאַפן אין צוויי קענטלעכע פּערזאָנען — אויף אַ „האַרמאָנישן און רעליגיעזן״, אין מיט אַס אַ דער אַנטיפּאָדישן דאָס מען פאַרוס־בעגנען דעם שרייבער מיט דעם עמס און פון שאַקע דער רעליגיעזן״...

„אַפּאָראַפּטיק יעדן פּרוּוו צו „שפּאַלטן״ פּרצן דאָס ל. רובין — אַן בײַדיע איינען פון מיין שאַפן זענען בעזונד טיף אַרבאַרגיש מאַר פּרצן.

„אין זיין וידעדשפּרעכליכקייט — זאָגט רובין — דאָס איז אויסגעדריקט אין דאָס אַן פון זיין שאַפן — אַפּשאַטן אויסגעמאַר נעם אַנדערן אין אומפעלדער, חייל איינס מיינען, אַז הנכבד דעם שליחס איבער זייער אַלטסע אין אַזעלכן אַן אַנדערן, אַנדערשפּאַנן זיך, בעלייטעט פון אייז קוואַל״.

„דאָס, האָט עס דעם אויס אין פּרצעס בעשיכטן „חסידיש״ און „פאַלקסטימלעכע שאַפן אַלס „נאַציאָנאַל רעליגיעזע אַפּאַלאַגעטיק״ — זאָגט רבקה רובין:

„אויפן מעטעריאַל פון לאַנדסמאַנשאַפטלעכע בעזונדערשאַפטלעכע סביבות און אידעען האָט פּרץ אין אַ לירישן ראָמאַנטישער שאַרם אַוועקגעשטעלט אַ אַנדער ריי פּראָבלעמען פונעם 20־סטן י״ה. דאָ האָט ער אָבגעזוכט אויף אַן אייגנטיקן אופן די בעזונדערשטע קרי־טיק, און דאָ האָט ער אויך אויסגעדריקט זיין טרויס וועגן אַ בעסערער צוקונפט פון דער מענשהייט״. פון דאָס שפּעטערדיק דעם יידישן מעשהדיקן שאַלקאָר — ער האָט ניט בעלעבט קאַרלינער מין די איצורות פון נעם שאַלקאָשאַפן, האָט דאָבן טיילמאָל געטאָנען דיינער אויסדרוק אויף אין רעליגיעזע פאַרמען. — דער שרייבער האָט דאָס דאָר־קע שאַפן בעשטעלט אין דעסט דער פּראָבלעמאַטיק צו בוריטע קינסטלערישע הויכן ניט נאָר יידיש־נאַציאָנאַלע, נאָר אויך אַלמענשלעכע״.

נאָר בעזאָהנען אין טרעפלעך זענען רבקה רובינס וועריאַנטן וועגן פּרצן אין אַלגעמיין.

„פון דער רעאַליסט שניידט אויף מיט דער ניטערער אומבאַרהמזוחדיקייט פון אַ כיורונג אין בעלעטרעס אַנעפּנען בעזעלשאַפטלעכן אַרבאַנדס פון זיין פייט; פון דער רעמאַנטיקער באַזונגס זיך שוין אַן אויסגעפּרוּוט־טיקער טאָן אין אייגנלעכיס; פון רוהיגוות, פון מענשלעכער באַצעקיט. — ער שאַפט דאָ אַ קליינער באַצעקיט, מיט זיין פרייהייט־ליד, דאָ שעפערישן זינגט די סומבאָל פון דער פאַר־מיידקער בייזן אין אַלץ אין אַלץ, דאָ אַ אומגעשטאָרבענער בעלעדיק, די פרומע קאַץ, דאָלעכע דערשטיקט מיט אַ פרומען זיסן דאָס פאַלקסטימלעכע בעשיכטן״, די כיטרע־מעשה, די שעפערישע זינגט די סומבאָל פון דער פאַר־מיידקער אין בייז אין אַלץ, דאָ אַ אומגעשטאָרבענער בעלעדיק, די פרומע קאַץ, דאָלעכע דערשטיקט מיט אַ פרומען זיסן דאָס פאַלקסטימלעכע בעשיכטן״, מיט זיין פרייהייט־ליד, די באַגרענעצטע שטאָלץ־קעפּיקע באַשעפענישן פון אַ לייענער־בעלעכן „בעמיינטן״, האָט מיינען, אַז הנכבד דעם שליחס איבער זייער אַלטסע אין אַזעלכן אַן אַנדערן, אַנדערשפּאַנן שאַפן אין אַן אַנדער, אַנדערשפּאַנן זיך, בעלייטעט פון אייז קוואַל״.

„דאָס, האָט עס דעם אויס אין פּרצעס בעשיכטן „חסידיש״ און „פאַלקסטימלעכע שאַפן אַלס „נאַציאָנאַל רעליגיעזע אַפּאַלאַגעטיק״ — זאָגט רבקה רובין:

„אַלס אַ אַרטיקל — „פּרצעס פּובליציסטישע יראה („רויטע וועלט״ נ״ר 7 — 1925) — זאָגט נוסינאָוו — „מיר וועלן פאַר דער יראה נישט קעמפן. מיר וועלן אַפּ דאָס זאָגן — אַז „אַלץ אין אַס דער יראה איז אונדז פערמאָד פיינט־קען״...

ווייסל מוט און אייגנטעלעריעריקייט האָרף מען דאָבאַן אַרויסטרעטנדיק קעגן אַלע די דאָגמאַטיקע באַגרייפלעכע און פאַלשע באַשאַפענהייטן״.

דאָס האָט באַזונדער די יונגע רבקה רובין. אין איר ליטעראַרישן עסיי וועגן י. ל. פּרץ — מיטן קעפּל „די האַרמאָניע פון שאַפן״ — זאָגט זי צווישן אַנדערן:

— ס׳איז פאַלש דאָס צעסיילן פּרצעס שאַפן אין צוויי קענטלעכע פּערזאָנען — אויף אַ „האַרמאָנישן און רעליגיעזן״, אין מיט אַס אַ דער אַנטיפּאָדישן דאָס מען פאַרוס־בעגנען דעם שרייבער מיט דעם עמס און פון שאַקע דער רעליגיעזן״...

„אַזאַראַפּטיק יעדן פּרוּוו צו „שפּאַלטן״ פּרצן דאָס ל. רובין — אַן בײַדיע איינען פון מיין שאַפן זענען בעזונד טיף אַרבאַרגיש מאַר פּרצן.

„אין זיין וידעדשפּרעכליכקייט — זאָגט רובין — דאָס איז אויסגעדריקט אין דאָס אַן פון זיין שאַפן — אַפּשאַטן אויסגעמאַר נעם אַנדערן אין אומפעלדער, חייל איינס מיינען, אַז הנכבד דעם שליחס איבער זייער אַלטסע אין אַזעלכן אַן אַנדערן, אַנדערשפּאַנן שאַפן אין אַן אַנדער, אַנדערשפּאַנן זיך, בעלייטעט פון אייז קוואַל״.

„דאָס, האָט עס דעם אויס אין פּרצעס בעשיכטן „חסידיש״ און „פאַלקסטימלעכע שאַפן אַלס „נאַציאָנאַל רעליגיעזע אַפּאַלאַגעטיק״ — זאָגט רבקה רובין:

„אַלס אַ אַרטיקל — „פּרצעס פּובליציסטישע יראה („רויטע וועלט״ נ״ר 7 — 1925) — זאָגט נוסינאָוו — „מיר וועלן פאַר דער יראה נישט קעמפן. מיר וועלן אַפּ דאָס זאָגן — אַז „אַלץ אין אַס דער יראה איז אונדז פערמאָד פיינט־קען״...

ווייסל מוט און אייגנטעלעריעריקייט האָרף מען דאָבאַן אַרויסטרעטנדיק קעגן די דאָגמאַטיקע באַגרייפלעכע און פאַלשע באַשאַפענהייטן״.

דאָס האָט באַזונדער די יונגע רבקה רובין. אין איר ליטעראַרישן עסיי וועגן י. ל. פּרץ — מיטן קעפּל „די האַרמאָניע פון שאַפן״ — זאָגט זי צווישן אַנדערן:

— ס׳איז פאַלש דאָס צעסיילן פּרצעס שאַפן אין צוויי קענטלעכע פּערזאָנען — אויף אַ „האַרמאָנישן און רעליגיעזן״, אין מיט אַס אַ דער אַנטיפּאָדישן דאָס מען פאַרוס־בעגנען דעם שרייבער מיט דעם עמס און פון שאַקע דער רעליגיעזן״...

„אַזאַראַפּטיק יעדן פּרוּוו צו „שפּאַלטן״ פּרצן דאָס ל. רובין — אַן בײַדיע איינען פון מיין שאַפן זענען בעזונד טיף אַרבאַרגיש מאַר פּרצן.

„אין זיין וידעדשפּרעכליכקייט — זאָגט רובין — דאָס איז אויסגעדריקט אין דאָס אַן פון זיין שאַפן — אַפּשאַטן אויסגעמאַר נעם אַנדערן אין אומפעלדער, חייל איינס מיינען, אַז הנכבד דעם שליחס איבער זייער אַלטסע אין אַזעלכן אַן אַנדערן, אַנדערשפּאַנן שאַפן אין אַן אַנדער, אַנדערשפּאַנן זיך, בעלייטעט פון אייז קוואַל״.

„דאָס, האָט עס דעם אויס אין פּרצעס בעשיכטן „חסידיש״ און „פאַלקסטימלעכע שאַפן אַלס „נאַציאָנאַל רעליגיעזע אַפּאַלאַגעטיק״ — זאָגט רבקה רובין:

נען נים ווען צושמען זיך צו דעם „באר־
ניסט", אין וועלכן זי לעבט. — אויב מרוע־
ייקט בלויט אויבן קוקן מיט שטילן מאר־
חרף, מיט א שענה צו דער וועלט, וועלכע
זי, די שייגע פארטרייטמטע אין בעקנקערקע,
פארמערענדיגט מיט אזא חיסון הרהם, מיט
אזא פוסטן רצון, מיטן „מעשיה" אויפן בר־
ריסן שטייגער. — די בעקנקע אין וועלכע אויף
מעמזן דאס וויט אין עפענען זי אויבן אויפן
ביקר פון לעבן."

די דאזיקע רובינס וועדטער דענען
מ'לי מיט מאעטשקייטן אין אנדערמערקס.
רבקה רובין כארעקטעריזירט אויך
א ריי דערציילונגען פון דער בערלמסענוס.
וועגן דער לעמדיין פון דער דערציילונג
„דזשוזיע - דזשיזיע" — דעם אנטשליס־
נישן מיידעלע, וועלכע נעמט נישן אייב־
נבאבנען פונעם „בארגישס", דעם מיי־
דעלע, וואס איז א שיינקייט און א מאנט
ליכקייט. אזן וועגן „שיינקייט" דערמאנט
ר. רובין די „וועדער שיינע פרוי", וואס
די דיינשטן האבן בארבארעגט. — אן
עפיזאדן אין דער נאוועלע „דער עדזיל",
האבן אין אינגאנצן נעבוינס אויף דעם
מאסיוו שיינקייט.

אזן זיי טיפלידיק, פארשלעגמיצערונג
— וואס דריקט אויס אין בעזונדערן
צייטרעט די דערטערט אויבנס פינגל
פון דער דערציילונג.

נישט בלויז מיט ביקנען אזן מיט
קוקן האט מען מלוכה בעהאלטן אזן
בובד בעזונדע די דייטשן, נאר אויך מיט
שייגקייט. מיט בעזונדערלעכער מעגנטש־
ערכער שייגקייט.

אזן ר. רובין נים נמר.

„זי האט דען נישט בערלמסן צוגעגעבן
א פערטל מתנה צו פרעדע „הרי מתנות",
א מתנה א פרייש צאפלדיק, וון דער סאר
מיט פון לעבן בעגעגנען."

שוער צוזאמן — שרייבט ר. רובין —
זיי איז בערלמסן שפארקער — ער האט
אר בארחיים הנשמר דער אויסערלעכער ליי־
מיטקייט דעם „פסקולדניק", צי דא, וו ער
מאלט זיי שייגקייט אין אייליקייט. —
בערלמסאנען האבן בעלעבט אייגנטיק דער
שטרענגער, נישטאמבאטשער אזן דער
לייטקער, נישטאמבאטשער אזן דער
שטרענגער. אזן דער זיי זי צוויי אין נישט
נעמען אין אינגאנצן אין בערלמסענס
חברה, אין אין אינגאנצן אין בערלמסענס
סדר קינסטלערישער קרעפט.

„צווייטער קריג אין קריג" — אזוי
הייסט רבקה. רובינס אנטיקל וועגן
סמאל־ניסן נאדזענדר (1892—1941).
אינגעם נאמען דעם עסאי איז שוין
פארשען די אידעע אזן די קרוינטעקסען
מזן אין פאפשאנדע.

נאדזענדר שעפערישער וועג איז
צווישן קריג אזן קריג. „זיין שאפונג
איז זי קינסטלערישע בעגאנפיע פון
א דור" — וואס איז אויסגעשטאנען
צוויי וועלט־קריגן, צוויי רעוואלוציעס
אזן א ביירגער־קריג.

נאדזענדר איז הייליגיש בעפאלן
אויפן פראנט אין 1941 יאר.

אין הויז פון קאמפאזיטארן־פארין
אין מאסקווע אין נישט לאנג צוריק
פארגעקומען א פרעסע־קאנפערענץ,
אויף וועלכער דער ערשטער סעקרעט־
טאר פון פאריין, דער באקאנטער קאמ־
פאזיטאר טיכאן כרענניקאוו, האט די
שווערליכקייטן באקענט אין דער מוזיק
די פארטיזאנסקע אין דער מוזיק שטרע־
מונגען אין נעדענענען. דאס וועלן זיין
קאמפאזיטארן, אויסדערער אין מוזיק־
קריטיקער, וואלשינגענ וועלן זיין אין
פעסטיוואל אין בעטהיין אין 2 פוילישע
קאמפאזיטארן — וויטאלין לוטאסלאווסקי
סקי אין קשישטאף פענדערעצקי. ס.
כרענניקאוו האט אויבערגעגעבן, אז ביי
דער דזשדזיגרין מיט דער אויסטריטונג
פון זייערע אייגענע שאפונגען.

קיין מאסקווע וועלן אנדערע דעם אויך
אראפקומען קאמפאזיטארן פון אינטע־
ליי, שאראיינקאוו שטאטן, יאנאטן,
מאלאכיין, קרבא, וויינטאנס, אינדע־
מיט יינגלטען ניינער מאנטאנ שפשקע צו
דו מלשא צו דו אויבן.
— הער אין דער מאן און הערמאן זוכט
ער דאן — האט זי אים בעפעלגט אויף פר־
ליש.
— קינד! — האט דער רוישארטייער גע־
זאגט צו דעם מיידעלע — אין בין בין קיין
מאן, אין בין ג רוישארטייער, צי דאנט זיי
זיי זאלן אריסטאין אהער, זאג, זאג, ג רוש־
ארטייר, א, אין, אין נאר ג אין בעקומן.
— שטילער, שטילער! — האט בעלאיסטערס
דאס מיידעלע: — דו דער מאן קריגט נים
אויסזאגן, ער איז אין ג יידיש. — שנים הערט
מען אים אויך אריינגעהן אין קלעלער, אין
מחזקס אים סרייבן אויף אבדעט אין מען
דעם אים שלאגן.

אין בעפארטשעט הערטער דריקט זיך אויס
דער שטרערער שוידערלעכער גורל פון די
יידן, בעתן בריוטן יידישן חורבן.

מון דער דערציילונג — „נאר מענטשן,
הייסן..."

— „צו מיר איז פשקע צוגעקלעטן גע־
הערן שון דעם ערשטן מאנ פון אונדזער
באקאנטשאפט, אפשר דערשאר, וואס איך בין
בעזונן דער אייגענקער, מיט הערמאן דו האט
געקענט ריידן יידיש, אין אנשטר דערשאר
האט אין האב יארלאנג בעזוכט מיטן מיט
קינדער. — ג קערער בעזונן, דאס איז מיין מאן.
— בקינוי, מיר האבן ג מאנ אנטלאפן
בעט אויף דער אייגענבאן־ליגיע זיים ביי זיים
מיט פשקע־ן. — ג דערהערט דו קשקע אפ
שטעלן ג זי אבדעט, ביב אין נאר צוקומט מ
נעם מון דער ערד עפנס מ גרין מלעשל אין
קלייב זיך אנטוארטן מון אפ ג זיים, דאפס
פון פשקע אויס מון דער הענט.

— ג מלעש אין אנטוארטן אפ — דאנט
ער מיר אן — אט, איז דאס ד אחתיא Z.B.
אז ביר־פרומע אין בעזונן ביי אנונז — לא־
דאר ביזבנים.

מיר מיר אין מ ידיש מידעלע אין מאראן
אזא מין ראלאנ.

— הער אין דער מאן און הערמאן זוכט
ער דאן — האט זי אים בעפעלגט אויף פר־
ליש.

— קינד! — האט דער רוישארטייער גע־
זאגט צו דעם מידעלע — אין בין בין קיין
מאן, אין בין ג רוישארטייער, צי דאנט זי,
זיי זאלן אריסטאין אהער, זאג, זאג, ג רוש־
ארטייר, א, אין, אין נאר ג אין בעקומן.

— שטילער, שטילער! — האט בעלאיסטערס
דאס מידעלע: — דו דער מאן קריגט נים
אויסזאגן, ער איז אין ג יידיש. — שנים הערט
מען אים אויך אריינגעהן אין קלעלער, אין
מחזקס אים סרייבן אויף אבדעט אין מון
דעם אים שלאגן.

אין בעפארטשעט הערטער דריקט זיך אויס
דער שטרערער שוידערלעכער גורל פון די
יידן, בעתן בריוטן יידישן חורבן.

מון דער דערציילונג — „נאר מענטשן,
הייסן..."

— „צו מיר איז פשקע צוגעקלעטן גע־
הערן שון דעם ערשטן מאנ פון אונדזער
באקאנטשאפט, אפשר דערשאר, וואס איך בין
בעזונן דער אייגענקער, מיט הערמאן דו האט
געקענט ריידן יידיש, אין אנשטר דערשאר
האט אין האב יארלאנג בעזוכט מיטן מיט
קינדער. — ג קערער בעזונן, דאס איז מיין מאן.
— בקינוי, מיר האבן ג מאנ אנטלאפן
בעט אויף דער אייגענבאן־ליגיע זיים ביי זיים
מיט פשקע־ן. — ג דערהערט דו קשקע אפ
שטעלן ג זי אבדעט, ביב אין נאר צוקומט מ
נעם מון דער ערד עפנס מ גרין מלעשל אין
קלייב זיך אנטוארטן מון אפ ג זיים, דאפס
פון פשקע אויס מון דער הענט.

— ג מלעש אין אנטוארטן אפ — דאנט
ער מיר אן — אט, איז דאס ד אחתיא Z.B.
אז ביר־פרומע אין בעזונן ביי אנונז — לא־
דאר ביזבנים.

אין בעגאנדיקע מרפעלבע וועדער
טעד דענען דו פריזטאנן מון רבקה רו־
בין וועגן א ריי שרייבער אין היסטאר.

וועגן ש. הלקין. דאנט רובין:
„אין בריוט מון הלקינס שפון ליגט
דאס אפטאפטמוט דענקען, זיין קונסטלערישע
אידעע וועדט אפט אויסגעדריקט מיט דער
הילף פון דערגעגענערטע צוזיטן זיין אין אויך
הייסט קאסקלעכקייט, קאמפאזעלע, זע — אין
הער — קאסקעבערע."

וועגן יוסף רבין:

„זיין שפון האט בריוטש שרייבערישע
מעלות: לירזיק, אן איינגעבוידענעם מעפעטיל
בעפיל, שטרענגע אין א גוטע דערדיקע
מאקסט שפרעך."

וועגן אפרים קאגאנאוסקי:

„אין זיין שפון האט וויבערוט דאס פול־
קאמיקייט לעבן פון אלע שיכטן פון דער
ערשטער באפעלקערונג אין פולין.
באר בעפלמט, מיט נאענטקייט אין ליב־
שאפט דענען אירע פשטאנדענען דענען צוויי
יונגע מענטשן, זעלנק קאסקלעכ — דאס
זיין לעבן אין יונג מאנשטען בעזונדערן אין
1941 אין בוזי אלידסקי, הלדרעס בעטאלן
אויפן פראנט אין 1942.

וועגן זעליק קשטעלדאן:

„זיין וויבטערטע הערט איז בעזונדערס
גוט מעלק, צו אנטון אויס אין מלעצער פונקט
אזוי, איר דאס הערט מון דער בעזונדער אלע־
קאנד דיבטער מון די ערשטע רעזולטאטיר
קאנד. שטיל אין בערס דאס אין בעזונדערס הוקן
דערשון אין מאראנעלענן, מיט מ אין שטיל
בערעדט הוקן דענען, צוזן מעלק אין זיין
הערט דערגעגענן."

זעלניק קאסקלעכ אויפגעזן אין אנדערע
מאמע וויפטיגסטע אזן אינטעלעקטועלע ריכ־
טונג, איז בעזונן בעבעגנטשט מיט מבטאלר
מער אויסטריכטיקייט.

„די שפרעכיס מון בעזונק, די אייזלקיס
מון בעפיל, די מרייטשפון דעם „ליכטקין בר־
דאנק", האבן בעזונדערס מאר אונדז אין דער
מולער פראנט דו שיין מון זעליק אקסעל־
דאנס דיסטנס."

וועגן בוזי אליעמסקי:

„אליעמסקי איז בעקומען אין אונדזער
דיסטונג אן אינטרעסאנטער מיט זיין אין דאס
מאנטשטער התפלות — ער האט אויסגעזאגט
מון דעם גורל פון זיין דור, ג דור וועלכן
דיסטר־דיבטער אין אין דער מ אין הינג־
ס'האט אויסגעזוכט קליינערלעכע בעזונדערס
— אן אויסגעגעבן בעזאנד בי דער מיט."

— ג שטרענגער אין הערטער אין אין פון
מון אונדז, פונקט דיך זעלבן מיטן פעסיזם.
נאר בעזוגס האט ער מיטבאנגטמון מיט זיך
אויך די אייזלקיס מון דער „ליכטקין בר־
דיסטר־דיבטער". אין דון אין דאר בוזי אליעמ־
סקי בעזונן אין מון אלעלן אין מ טויב."

רבקה רובין — א פראָזע־קונסטלערין

אין רבקה רובינס ליטעראַרישער
שאפונג באשטעטיקט זיך דער פארזיס
בארעיט. קריטיקיק, אפשטאנד פרעמ־
דע קונסטלערישע שפאנונגען — קען
אין בעזונדערס מרפעלבע וועדער.
בעזונדערס אין דער „לעבן בעמערקט מאיל" נישט די עגב.
עעסטס מון קנב אין עלעגבוגגס. די קליינע בעמערקונ
שאפונג. אונטער דיזע פיס שפרייט זיך א בעראמאר פלאן אויסן הריף נ
מאמע־מאמע, פאדער אין קינדערטאגערס.

„פריג־סקאַקע
פריג־סקאַקע
פריג־סקאַקע פריג־סקאַקע"

קרימטן אונדז עמעצער איבער. יענער „עמעצער" דריי נישט ליידן ד
באבע, וואס דענען דו גאר, ביישט איבער מון דיין שפרייבענדיק אזן מאנצדיק
איר אבדבנס. ג דענס־כאר דענען וועגן אירע מיט מ ביין מארבענינן ג שפאנ־
ניי ליידן. אין ערשט צוגעטראבט:

„נאדזענ וואשטל ניע נוסקע,
אז באבע ו ברוכע פוסקע, פוס־סע"...

בעפאלט זיך דער קראנאדזע. אזן דאס „פוסקע, פוסקע" קומט פון דער
טיף פון האבזאן. מיר דענען, איבער א מאלאנטן קאפ הייבט זיך אויף א פאר־
שטאפצענע קעדס אזן ג ברחדיק האבן מיט א מאטש מיט אירע איבער דער
נאדע. דד קאדס בעגלייטס ג מעמאלענער קלאנגס. ג בקנעל, צי ג מבטבנדיק
פונדזאבנן בעמס זיך אדרן דד מבטבנדיק „פריג־סקאַקע" — רופט אויס שוין נאר
אז ג נינגן דער מאלאטעד קאפ. אזן מון דאכס. עס לאכן יינגלעך. עס
לאכן מיידלעך. דד דעלבע יינגלעך בעז דד דעלבע מיידלעך, וועלכע דאבן מיט
עטלעכע טעג צוריק בעזוגן בעזונדע אין מרבעגענען אונדערבאנגס פון ג
בויסדיקער שטאט מרדי בעשלעפט אויף דיך דאס קליינטראנג צום שיטערן
וועלדל.

אזן מיר עמעצן פון זיי באשטראפן: זיי אזוי אן מאר דאזן בי שוידר־
קע דענען מיר דאן, אין אן מיין שוידסטער. אזוי טראכטן מיר ביידע. מיר
וויסן נישט וואס טון מון מון אין ג פול בעפעקן דאזן דער פרעד יאר
ביי פערדן.

די הינטערשטע נארע מיט אין ביכערע בעשעפטן, זיי א בעצעגענן איבער
דעם קליינטראנג אזן זייערע מישטיינגענדאנג „דערציערינס". דאלס זיך שוין
דער הונדאנ ביים אויסלעשן אין עמעצנס, זיי פון רזבה וועגן, פרילבלעך גע־
לעכטער. אין שוין. אויס. שטיל.

אונטער יאנקעלעס וויגעלע
שטיים ג קלאר־ווייס ציגעלע...

דאס בעלע יינגעלע... ער האט זיך נישט בעדריים מיט אנדז אינגעס קא־
ראנאד. ס'איז נאר אים נישט דערגאנגען די לצנות פון דער הינטערשטער
נארע. צוגעלוסיקט די דאנע פייטיקע צו דער וואנד, פארשטעקט אין ג דזיקל
אויגן, דיל צוים ער זיך בנאמאזדיק זיין אינגעגנען ניגון. איצט איז שוין
דער וואנזל אינגאנגען פארשטומם בעזונדער. אפילו דער פאטאטאנער קאפ האט
פארחידושט אנבעשפיצט צו אירערן אין ד שטיינטע פארשאמצעזועטע קערס
אין זיין וואנד אין אויף ג ווייטע בעבליבן הינטנען אין דער וויפסן. ערשט
דאן האט דאס בעלע יינגעלע בעבאפן, אן ער ליגנט אויגער אייזן. דאס
דאן האט דאס בעלע יינגעלע בעבאפן, אן ער ליגנט אויגער אייזן. דאס
ער, ג דערשטאנענער, ארונטערגעגענען זיך אין בעזונדע שטיר
פער צוגעבעדיקט זיך אין דער וואנד, ביי וועלכע ער איז בעזונדן. אינדער־
מיטן אונגעגעבן אין דער אין אין אין

פשעמישל — א שטאָט פון אַלטערטימלעכקייטן און קולטור

יעקב רוטמאַן

ס איז געוואָרן ד׳ דרך־הכלל אין נוסח אשכנז ד׳אקונו, אז ד׳ערן מיט זייערע קולטורפעלד דערגרייכונגען, אַזעלכע ווי ד׳אַרשעל, קראַקע, גדנסק וכדומה, ד׳אקונו ווערן דיר־ווייניק דערקומען מיט דער פרעמד אין לייטר־ראָסנר. קלענערע שטעט, אַבער מיט אַ זייער אַלטער קאַנאַנגעבוים און ווערטפולע, אַלגעמיינע, קולטור־דערבייכגעגען... צו דער קאַטעגאָרע האָבן אין פאַרעכטן דד אַלטע שטאָט ביי די ברעגעס פונעם טייך טאָן — פשעמישל.

שוין צום סוף פונעם x יאָרהונדערט, ווערט פעמישל אַפּט דערמאָנט אין די מקורות געשריבן אין דער רד־קישער, אַראַבישער, העברעיִשער, פּרעסישער און אונגאַרישער שפּראַך. אין די יאָרן 1026—1040 עקזיסטירט דאָ די ערשטע אויף דער פּויליש־ערד קאָ־לאָניע פון יידישע סחרים.

אַ גרעסערער אוצר פון אַראַבישע מטבעות, באַשטעטיקט דיי טעזע, אַז פעשמישל האָט געשפּילט אַ גרויסע ראָל אין דער אַנדאַל מזרח־מערב. די דערמאָנטע קאָלאָניע פון יידישע סוחרים דייטש אָן צו וואָקסן אין צאָל, אַנגיסנ־דיק פון פּרוויליגיעס אין הנחות מצד דעם קעניגליכן הויף, באַרייכערט זיך שטאַרק, דערווייל צו בוינען אין עצ־טער פונעם יידישן קוראַטאָל. אַ פראָפעסאָר סינאַגאָגע, אַט די דאָזיקע „אַלטע־שולן", געבויט אינעם רענע־סאַנס־סטיל. האָט געהערט צו די פרעב־טיקסטן בנינים פון דער יידישער סטאָרלאָער אַרכיטעקטור. דאָ האָבן מתפלל געזונגען די מיטגלידער פון די עלעסטע יידישע משפחות אין פעש־מישל, וועלכע האָבן געגעבן זייער זהיס פון שפּאַנע אין פאָרטוגאַל (צ״ב. אַזעלכע אַקאַמיליעס, ווי די באַבאַדס (בבה), טווים (טבים) אַ״אַד. אין דער אַלטער שול האָט געהערט דער סאַר־דישער נוסח ביים דאַוונען...

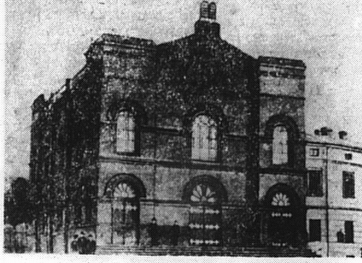

דאָס טעמפּלס אין פעשמישל (נעפאָרקעיִע פון אַ פּאָסטקאַרטל פון 1914 יאָר).
קריין־מוזיי אין פעשמישל

אין פעשמישל. שוין אין די יאָרן 1870—1918 אַנטוויקלט זיך אַ לעבעדיקע שוואַרצאַיסטישע טעטיקייט אין דער פאַראַלעלנישמעפּיק קלייטער שטאָט (40—45). אייגענווענט עס דער שיינען אָסך טאַצייטונגען און וואָכנ־שריפטן אין דער פּרילישער, אַוקראַיִנ־שער, יידישער און דייטשישער שפּראַך. עס אַנטוויקלט זיך אַ בריטער אַרבעט־טער באַוועגונג פון פּפּסד, ביז פּש.פּ.ס. און דערנאָך בונד. אין דעם יאָר 1921 דייטש אַן איר טעטיקייט דיי קאָמוניסטיי. אין וועלכע עס גיינען אַריבער די לינגע טרער פון פּפּס. אַזוי פון דער בונדישער „צוקונפט" (ישראל קאַהאַן, גאָלדנער אַ״אַד).

אין די יאָרן 1918—1939 אַנטוויקלט זיך אַ לעבעדיקע ווייַנגער) אַ בריטע קולטור־טעטיקייט. עס איז געווען דאָס באַרימטע „פּרעד־דראָוס", אַוקראַיִנישע אייניקייט (ווייַנ). אויף דער יידישער באַזע אין טעטיק אַ בריטע פרעק־ביבליאָטעק מיט נייטסטע אויסלעגנדישע און אינלענדי־שע אויסגאַבעס. די יונגע פרענומעריר־ט אַ סך יידישע פּרעסן, „ליטעראַרישע בלעטער", „ליטעראַרישע טריבונע", „פאָלקס־צייטונג", דעם „פרייען" און פיל אַנדערע אויסגאַבעס. עס איז געווען אין פירט אויס אַ גרויסע קול־טור־אַרבעט אַן אַפּטיילונג פון דער עגיין. די זאַך באַשטייט נישט בלויז אין דעם, אַז מען האָט אין דער רעדאַקציע פאָלקס־שטימע, פרעמדע מענטשן וכדומה.

מאַיאַקאָווסקי אויף דער רוסישער בינע

דער אינטאָליגענטער רעזשיסער און טעאַטער־מוזיק־ק. בעבע האָט לעצטנס אויפגעפירט אויף דער בינע פון דער רוסישער אָפּערע אַ גרויס פאַנטעזיי־מאָר־שפּיל ספּעקטאַקל געוווידמעט דער זייקאַיִש ספּעקטאַקל געוווידמעט דער שעפער־ישקיט פון וולד. מאַיאַקאָווסקי. דד דער פאַרשטעלונג האָט אַרויסגערופן גרויס פאַראַנטערעסירונג ביי דער באַ־פעלקערונג און פרעסע. ווען זיי זיין בעט אויבערן דאַוונדיק ספּעקטאַקל האָט אַ בעגע אַנגעגעבן אין אַ אינגעדרוויי.

— זיך נעמען צום דאַוונדיק פאַראַנדן האָט מיר אַנגעגרעגט דער פאַקט, וואָס הייי־יאָר פאַלט אויס דד 50־סטן יאָרציט פון דיכטער, אַבער נישט בלויז דאָס. מיט מאַיאַקאָווסקי שעפערישקיט פון וולד. מאַיאַקאָווסקי. דד דער פאַרשטעלונג האָט אַרויסגערופן גרויס פאַראַנטערעסירונג ביי דער באַ־פעלקערונג און פרעסע. ווען זיי זיין בעט אויבערן דאַוונדיק ספּעקטאַקל האָט אַ בעגע אַנגעגעבן אין אַ אינגעדרוויי.

— מיט בוסקאַטיִן אַרבעטן מיר צו־זאַמען שוין זייער לאַנג. כמעט פון דער יוגנט. מיר האָבן דעמלט ביידע געוווינט אין פּאַרעבן און דאָס איז פאַר אונדז בעוווגן אַן עפּאָכע פון גרויסע זכותנען אין אויך גרויסע אַנטפּלעקונגען. צו אַזעלכע אַנטפּלעקונגען גערעכנט דד דער פאַקט, וואָס צו דער שעפערישקיט פון אַזעלכע דיכטער, מאַקע ווי מאַיאַקאָווסקי אַזוי אַדער אַנדערש, קאָן מען זיך נישט באַצייען אַזוי, ווי מען וואָלט שוין מער גרויסע שאַרפע אַזוי אַדער אַנדערש אַזוי אַדער אַנדערש אַזוי אַדער אַנדערש

אנעמיע

אנעמיע אין דער פאשטאנציע

שטאנד אין אַרבאַנגען, והנה דאס בילוט אנטהאלט צו וויניק ערידראַציאן (רוי־סע בילוט־קערפּערלעך). אדער אין די פרימאַרגאַנען אין אַרבאַ זע צוויזיק הע־מאגלאבין. אין מאלן מוז אנעמיע פעלן אפטמאל. אין סיי פרימאַרגאַנען, סיי הכמגלאבין.

די סיבות פון אנעמיע קאנען זיין פאַרשידענע. צייטנווייז דענען זיי קומען פיזיערטע, אבער צומאַנסטמאל פונקט כאַבנע מיט דער רעוולוציע אין אַרבאַ אייזן. איינן אין א באשטאנדטייל פון הע־מאגלאבין, וועלכע דאס אין דער אַרבאַנגען אייזן, פראַנצעדיק זיך וויניקער הע־מאגלאבין און עס דענען דערבייבר פאַרבאַ וויניקער אין אַרבאַנגען. אין אַ גרויסן מיט דער אַרבאַנגען אין אַרבאַנגען אין אַרבאַנגען אין

W latach 1978—79 obchodzono na całym świecie Rok Korczakowski. Wówczas to odbywały się uroczyste akademie, organizowano seminaria, ukazało się też wiele rozpraw naukowych, artykułów i wspomnień. Wśród nich nie było jednak żadnej, opisującej Dom Sierot J. Korczaka, w którym wspólnie ze Stefanią Wilczyńską mieszkali i tworzyli swój słynny system wychowawczy, znany na całym świecie.

Ten trud podjęła Ida Merżan. Aby nie uległo zapomnieniu" brzmi podtytuł pracy. Praca ta jest zbyt obszerna, by umieścić ją na łamach naszego pisma. Będziemy zatem drukować niektóre fragmenty. Będziemy tak dobierać materiał, by wzbogacił on wiedzę o pracy w Domu Sierot, o nowe informacje na ten temat, do tej pory niepublikowane.

RED.

Towarzystwo „Pomoc dla sierot"

„Zaranie — ostatnie sądy doraźne zgniecionej rewolucji. Nikłe ulgi — ale zbudzona myśl o PRACY społecznej i NADZIEJA. „Pomoc Bratnia". Braterstwo w dążeniu, by ulżyć — pomoc nieśli. Czeka jej starzec bezdomny, przekupień, rzemieślnik, chory, położnica, dziecko osierocone. Zbyt wiele na raz. Oddział pomocy sierotom przekazuje towarzystwo Bratniej Pomocy — nam.

DR HENRYK GOLDSZMIT
(Janusz Korczak)

W pierwszych latach XX wieku na terenie Królestwa Polskiego było wiele różnych towarzystw filantropijnych zajmujących się m.in. opieką nad ludźmi pozbawionymi materialnych środków do życia, wdowami, sierotami, etc. Instytucje te zakładane były przez ludzi dobrej woli, zarówno Polaków jak i Żydów. Polska nie miała własnej państwowości i wszelkie działania socjalne uzależnione były od wsparcia filantropów. Każde zakładane w zaborze rosyjskim towarzystwo filantropijne musiało uzyskać prawne zezwolenie po zatwierdzeniu statutu organizacji dobroczynnej przez władze carskie.

W 1902 roku powstało w Warszawie Stowarzyszenie wspierania drobnych kupców, subiektów i rzemieślników „Bratnia Pomoc", które zajmowało się: wspieraniem biednych, dostarczaniem pracy, pomocą lekarską, umieszczaniem dzieci w szkołach, pomocą dla sierot. Wymienione tutaj zakresy działalności stanowiły odrębne oddziały — komórki organizacyjne Towarzystwa. W 1903 roku opieką „Bratniej Pomocy" otoczono ponad 200 dzieci i w tym zakresie działalność Towarzystwa znacznie się rozbudowała, co wpłynęło na decyzję utworzenia nowego Towarzystwa, które zajmowałoby się jedynie opieką nad sierotami.

W 1906 roku na posiedzeniu działaczy społecznych zorganizowanym przez dr Maksymiljana Hertza, u niego w mieszkaniu, spotkali się m.in. Adolf Peretz, Emil Peretz, Ehrenfrriedowa, d-rowa Hertz, Pros, Eliesberg z żoną, Augustowie Minkowscy, paru członków Zarządu Gminy (żydowskiej), dr Poznański. Zapadła decyzja o utworzeniu Towarzystwa „Pomoc dla Sierot" (wg. relacji Eliasbergowej), ponieważ dotychczasowa opieka nad sierotami prowadzona przez „Bratnią Pomoc", jak to podkreśla Maurycy Mayzel, była doraźna i niesystematyczna. Opracowanie statutu Towarzystwa polecono: Maksymilianowi Golbaumowi, Salomonowi Berkmanowi, Edwardowi Kobrynerowi oraz mec. Maurycemu Mayzlowi.

Statut Towarzystwa „Pomoc dla sierot" zatwierdzony został 23 maja 1907 roku po wpłaceniu łapówki, którą jeden z działaczy Towarzystwa, prawdopodobnie Henryk Asterblum, wręczył carskiemu urzędnikowi i wówczas Towarzystwo „Pomoc dla sierot" uzyskało moc prawną. 29 grudnia 1907 roku na ogólnym zebraniu „Bratniej Pomocy" zapadła uchwała o przekazaniu oddziału Sierocej Pomocy Towarzystwu „Pomoc dla Sierot", które działało od 1907 do 1939 roku. Z uwagi na zakres działalności Towarzystwa jak również oryginalny i niemalże rewolucyjny Statut tej organizacji w jego szeregi wstąpili m.in. Stefania Wilczyńska i Janusz Korczak.

Towarzystwo „Pomoc dla Sierot" wybudowało z funduszy ofiarodawców-filantropów własną placówkę opiekuńczą — Dom Sierot, który prowadzili — Janusz Korczak i Stefania Wilczyńska. Placówka ta utrzymywana była przez cały czas swego istnienia przez Towarzystwo, a organizacja procesu wychowania w placówce pozostawiona była Korczakowi — Zarząd Towarzystwa nie wtracał się w te sprawy. Zresztą ten problem rozwiązał Statut, dzięki któremu Korczak wybrał tę a nie inną organizację i związał się z nią na zawsze, ponieważ:

a) w jego zarządzie znajdowali się ludzie reprezentujący różne poglądy, lecz których łączył wspólny cel — pomoc sierocie, czy to z pobudek religijnych, społecznych, czy też narodowych. Wszyscy byli szczerze zaangażowani w sprawy sierot.

b) statut Towarzystwa na owe czasy był bardzo postępowy Gwarantował koedukację, wychowanie dzieci w różnym wieku, niezależnie od ich pochodzenia społecznego*, co wówczas było rozwiązaniem nowatorskim.

c) Statut pozwalał zakładać szkoły, warsztaty, umożliwiał wychowanie dzieci w duchu miłości do kraju i swego miasta — Warszawy oraz prowadzenie nauczania w języku polskim.

d) Władze Towarzystwa „Pomoc dla Sierot" pozostawiły J. Korczakowi wolną rękę w organizowaniu pracy wychowawczej. Ograniczały swą pomoc do gromadzenia środków na utrzymanie Domu Sierot i jego agend, opiekowania się wychowankami opuszczającymi placówkę, przygotowania wyprawek, poszukiwania dla b. wychowanków pracy. Wbrew przyjętym wówczas obyczajom zarówno portrety opiekunów, jak też nazwiska ofiarodawców nie ozdabiały ścian canceleria, ani pokoi dzieci. Wymienione były jedynie w rocznych sprawozdaniach Towarzystwa „Pomoc dla Sierot".

e) Dom Sierot nie był miejscem, gdzie odbywały się przedstawienia, które demonstrowały osiągnięcia dzieci, a właściwie personelu, celem zdobycia pieniędzy na Dom Sierot. Dzieci nie były również wciągane do imprez organizowanych poza Domem Sierot, dla powiększenia jego funduszów (za wyjątkiem okresu w getcie).

f) Zarząd Towarzystwa nie miał wpływu na organizację pracy Domu Sierot. Po uzyskaniu niepodległości niektórzy uważali, że należy dzieci wypuszczać w świat z zawodem w ręku a nie ze świadectwem ukończenia szkoły powszechnej — niektórzy zarzucali brak wychowania religijnego, ale nikt nie śmiał wkroczyć na teren Domu ze swymi uwagami. Był to niespotykany na owę czasy stosunek do wychowawców. We wszystkich instytucjach wychowawczych praca personelu zależała od woli filantropów i biada personelowi, jeśli filantropi reprezentowali różne poglądy, gdyż wówczas wychowawca musiał manewrować między nimi. Sytuacja była tym trudniejsza, że dzieci były prawie zawsze wciągane w różnorodne konflikty.

Tych wszystkich zewnętrznych trudności J. Korczak uniknął. Towarzystwo „Pomoc dla Sierot" pozostawiło mu wolną rękę w wychowywaniu dzieci i we wprowadzaniu swego systemu wychowawczego.

CHARAKTERYSTYKA SPRAWOZDAŃ TOWARZYSTWA „POMOC DLA SIEROT"

Towarzystwo „Pomoc dla Sierot" prowadziło od 1908 do 1936 roku sprawozdania roczne ze swej działalności. Śmiem zaryzykować twierdzenie, że sprawozdania roczne i jubileuszowe Towarzystwa są podstawowymi dokumentami, o które można oprzeć się pisząc dzieje Domu Sierot, ponieważ prawie cała dokumentacja (Tygodniki Domu Sierot, Bursy, „Zakłady" i inne) spłonęła w getcie i przepadła dla nas na zawsze a sprawozdania się zachowały.

Sprawozdania pisane są językiem „lekarsko-prawniczym", bo taki był w swej większości skład Zarządu: język zwięzły, diagnostyka społeczna — jasna i dobitna. Sprawozdania w czasach niewoli pisane były w języku polskim i rosyjskim. Pierwsze sprawozdania nazywały się: „Pamiętnik", rosyjskie zaś — przez cały czas — „Otczjot".

Na okładce sprawozdań z lat 1912—1914 umieszczono zdjęcie Domu Sierot (front). Pierwsze sprawozdania obejmowały rok kalendarzowy, w latach 20-tych — okres od marca danego roku do kwietnia roku następnego. Roczne sprawozdania mamy za lata: 1910 do 1937/38 (nie wiadomo czy to już było ostatnie). — Jubileuszowe: 1908—1917, 1912—1927, 1908—1933 (+ stenogram z Jubileuszowego Obchodu Towarzystwa). Brakuje sprawozdań za lata 1919, 1922, 1923, 1930.

I wreszcie sprawa ogromnej wagi. W sprawozdaniu jubileuszowym za rok 1908—1933 umieszczone są zdjęcia sali, sypialni, sklepiku i innych pomieszczeń Domu Sierot. Dzięki nim łatwiej odtworzyć życie Domu Sierot. Sprawozdania odzwierciedlają pracę Towarzystwa, stopniowe przejście od opieki otwartej do skierowania wszystkich wysiłków, rozszerzenia i pogłębienia pracy Domu Sierot, by w latach I wojny światowej i kryzysu znów rozszerzyć swoją działalność i objąć opieką jak najwięcej dzieci.

Dokumenty te wykazują borykanie się z trudnościami materialnymi Towarzystwa, by zadowolić podstawowe potrzeby dzieci w trudniejszych latach (wojna i kryzys) i stopniowe budowanie nowych agend Domu Sierot w latach prosperity (zimowisko, internat, kolonie letnie).

A oto władze Towarzystwa „Pomoc dla Sierot".

Zarząd: członkowie Zarządu na ogół byli stali. H. Goldszmit był w Zarządzie od chwili jego powstania do końca. Także inż. agr. Bernard Dobrzyński — kierownik fermy w Gocławku, Henryk Asterblum i inni.

Prezesami kolejno byli: M. Goldbaum (1907—1910), S. Berkman (1910—1911), M. Hertz (1911—1913), I. Eliasberg (1913—1929), M. Mayzel (1929—1939).

Komisje: Stałymi komisjami były: Rewizyjna i Opiekuńcza. Zmieniali się ich przewodniczący. W ostatnich latach istnienia Towarzystwa przewodniczącym był dr H. Goldszmit. Inne komisje powoływano w razie potrzeby, likwidowały się automatycznie, gdy mijała potrzeba ich istnienia, np. Komisja Przytułkowa, Komisja Budowlana, Pomocy Rodzinom w czasie I wojny światowej i inne. Przewodniczącymi bywali aktywiści Towarzystwa.

Nazwiska członków władz Towarzystwa są podawane w rocznych i jubileuszowych sprawozdaniach.

IDA MERŻAN

(*) Wówczas były oddzielne domy sierot inteligencji, biedoty itp. Jeszcze w 1930 r. dziadek jednego z moich dzieci przybyłego z domu rodzinnego, za każdym odwiedzeniem przychodził do mnie, by przypomnieć, że jego wnuczek pochodzi z „porządnej rodziny" i powinnam go traktować inaczej niż resztę hołoty (podrzutków).

Jestem jedną z niewielu pozostałych przy życiu bursistów i jedynym, byłym pracownikiem Internatu-Przedszkola w „Różyczce". Dlatego uważam za swój obowiązek przekazanie wiadomości o Domu Sierot. Celem mojej pracy jest odtworzenie i pokazanie środowiska oraz wnętrza Domu Sierot w owych czasach. Pozwoli nam to na poznanie atmosfery panującej w Domu Sierot, Krochmalna 92. Niestety, zarówno atmosfera jak i cały Dom nie znajduje w oczach zwiedzających teraźniejszego Domu Dziecka (Jaktorowska 6) owej atmosfery i czasów, które były moim udziałem. Na próżno będziemy szukać ul. Krochmalnej. Znikła z mapy Warszawy. Znikł także z podwórka Domu parterowy domek, zwany budynkiem frontowym, który został spalony podczas powstania. Obecny budynek Domu Sierot to już nie ten sam, w którym toczyło się życie dzieci i personelu w latach 1912—40. Był kilkakrotnie przebudowany, znikło także poddasze z pokojem J. Korczaka, w którym pisał i odpoczywał.

Od przeszło dwudziestu lat pracuję nad historią Domu Sierot. Już w 1962 złożyłam w Polskiej Akademii Nauk artykuł pt. „Zarys historii Domu Sierot", opracowany na 22 stronach maszynopisu. Oparłam się wówczas na wspomnieniach S. Eliasbergowej, długoletniej działaczki Towarzystwa Pomocy dla Sierot (instytucja, która powołała i utrzymywała Dom Sierot aż do II wojny światowej) i na kilku sprawozdaniach tegoż Towarzystwa. Szukałam materiałów we wszystkich bibliotekach Warszawy. Niestety, nie znalazłam nic.

Po sprawdzeniu Centralnego Katalogu w Bibliotece Narodowej, zorientowałam się, że tylko w Krakowie znajduje się pojedynczy numer Sprawozdania Towarzystwa „Pomoc dla Sierot". Był to duplikat rocznika znajdującego się w bibliotece warszawskiej. Myślałam więc, że praca moja może ograniczyć się jedynie do krótkiego opisu Domu Sierot. Z czasem okazało się, że dokumentów przybywało. W Bibliotece Narodowej, po uporządkowaniu archiwów, odnalazły się sprawozdania Towarzystwa „Pomoc dla Sierot" z lat 1926, 1927 i 1935—36. W każdą rocznicę śmierci J. Korczaka ukazywały się w Izraelu wspomnienia byłych wychowanków i bursistów o Nim. Odnalazłam też sporo ludzi, którzy znali Go osobiście w różnych okresach Jego życia. Dotarłam do wspomnień ludzi w kraju i za granicą o Domu Sierot z lat wojny i okupacji. Wiele prac J. Korczaka i o Nim otrzymałam z archiwum Korczakowskiego z komuny „Walczących Gett" z Izraela.

Dziś przystępując do pracy jestem w posiadaniu większej ilości dokumentów i materiałów, odnalazły się sprawozdania roczne i jubileuszowe w bibliotekach Uniwersyteckiej i Narodowej. Napłynęły materiały izraelskie (wspomnienia i opracowania), muszę się jednak śpieszyć, gdyż co rok ubywa ludzi, którzy znali J. Korczaka i Dom Sierot z autopsji. Ludzie ci pomagają mi odczytywać i właściwie interpretować informacje zawarte w dokumentach i materiałach. Uzupełniają rwące się wątki, wyjaśniają niezrozumiałe fakty. Są to przede wszystkim byli wychowankowie, bursiści i wychowawcy Domu Sierot. Przebywali oni w różnych latach w Domu Sierot. Nawiązałam z nimi kontakt osobisty i listowny. Najtrudniej jest ustalić, odtworzyć fakty i zdarzenia z pierwszych lat istnienia Domu Sierot, gdyż z tych ludzi prawie nikt nie żyje.

Dotychczas udało mi się zebrać i skompletować następujące materiały i dokumenty:

— Sprawozdania Towarzystwa „Pomoc dla Sierot" z lat 1908—38,

— Wspomnienie S. Eliasbergowej (aktywnego opiekuna D.S. 1912—42),

— Wspomnienia byłych pracowników i wychowanków D.S.,

— Wstępy dr J. Korczaka do „Tygodnika Bursy",

— Zeszyty i notatki byłych bursistów,

— Niektóre artykuły J. Korczaka pisane do Gazetki Domu Sierot i przedrukowane w czasopismach dziecięcych „W słońcu" i „Z bliska i z daleka",

— 20 odpowiedzi na ankietę opracowaną przeze mnie i rozesłaną do byłych wychowanków i bursistów Domu Sierot.

WIARA CZY ELEKTRONIKA

Katamon to położona na południu Jerozolimy, rzadko odwiedzana dzielnica; ot takie bloki, w których komorne jest niskie; takie pięciopiętrowe sześciany — wszystko „długościowce". Na pierwszy rzut oka nic w tym skandalicznego, podobne do wszystkich robotniczych przedmieść, we wszystkich stolicach świata. Dopiero jak się wejdzie na klatkę schodową, pojmuje się, czym jest Katamon — okropnym gettem nędzy. Dzielnicę zbudowano jakieś 20 lat temu. W pośpiechu. Po to, by przyjąć nowych imigrantów. Wszystkie mieszkania są tu jednakowe: trzy pokoiki, kuchnia, miejsce do umycia się. Sęk tylko w tym, że imigranci lat sześćdziesiątych to już nie przybysze z Polski czy Europy Zachodniej, lecz Afryki Północnej lub bliskowschodnich krajów arabskich, a więc ludzie, którzy mają nie dwoje czy troje dzieci, lecz sześcioro czy siedmioro, i to ludzie bez zawodu, bez pieniędzy, nie umiejący ani czytać, ani pisać. Nie przybyli do Izraela dla idei, dla budowy *państwa żydowskiego*, lecz dlatego, że zostali wygnani stamtąd, gdzie przedtem byli u siebie — z Damaszku, Bagdadu, Casablanki. Wtedy gdy się zjawili, przyjęto ich z szeroko otwartymi ramionami. Przecież „wymieszanie imigrantów („mizug galujot"), tzn. stopienie różnych wspólnot w jedną całość, należało do naczelnych celów syjonistycznego państwa. W 1968 r. w Izraelu było 650 000 Żydów: 85 proc. aszkenazyjczyków (rosyjskich, polskich, niemieckich itd.) i tylko 15 proc. sefardyjczyków-jemeńskich, irackich, północnoamerykańskich itd. Syjoniści rosyjscy Ben Guriona, którzy kierowali państwem Izrael, byli stanowczo zdecydowani stworzyć — przy pomocy swojego przebojowego socjalizmu — nową żydowską „rasę" Izraelczyków. Ben Gurion był przekonany, że gdy w następnym pokoleniu aszkenazyjczycy i sefardyjczycy będą, z natury rzeczy, tylko „sabrami" (Izraelczykami urodzonymi w Izraelu), to przepaść dzieląca Żydów „europejskich" od „arabskich" zniknie. Marzenie piękne!

Dzisiaj Izrael ze zdumieniem dostrzega jedno ze swoich najbardziej zasadniczych niepowodzeń. Aszkenazyjczycy i sefardyjczycy, chociaż nawet są już „sabrami" (obecnie połowa Izraelczyków to ludzie urodzeni już w Izraelu), są od siebie bardziej niż kiedykolwiek odseperowani, tworzą całkowicie odrębne wspólnoty i co więcej — dwie warstwy społeczne. Aszkenazyjczyk z Francji, Michel Fern, który naśladując (francuskiego duchownego) Abbe Pierre'a zajmuje się niesieniem pomocy ubogim, stwierdza: *„Żydzi arabscy są dla Izraela jego własnym żydowskim lumpenproletariatem, w najściślejszym i najtragiczniejszym znaczeniu tego słowa".* Michel Fern dodaje: *„Wymieszanie wspólnot da się sprowadzić do dwóch liczb: 90 proc. uwięzionych za przestępstwa kryminalne to sefardyjczycy, 90 proc. deputowanych do Knesetu (parlamentu izraelskiego) to aszkenazyjczycy".*

800 000 ANALFABETÓW

Niestety, liczby Ferna są zgodne z prawdą. Uzupełniają je inne, podobne: 20 proc. sefardyjczyków nigdy nie uczęszczało do żadnej szkoły (natomiast jedynie 3 proc. aszkenazyjczyków w ogóle się nie uczyło). Tylko 6 proc. sefardyjczyków dobrnęło do szkoły wyższej (natomiast aszkenazyjczyków — 33 proc.) Toteż dziś 800 000 Żydów izraelskich jest analfabetami. Powiadomił o tym Izraelczyków dziennik bardzo oficjalny, a mianowicie DAWAR, organ labourzystów. DAWAR mógłby też dodać, że 250 000 analfabetów żyje w 1981 r. poniżej (statystycznej) „granicy ubóstwa" i że dla Izraela sefardyjczycy to nie tylko straszliwe piętno, lecz w najbliższej przyszłości również rzeczywiste niebezpieczeństwo (gdyż już są większością). Katamon to symbol owych „pod-Żydów" Izraela, ludzi zwanych dziś: „drugim Izraelem" albo „żydostwem milczenia". Ma się wrażenie, jakby się było w ubogiej dzielnicy Aleppa czy Rabatu, gdy człowiek znajdzie się w jerozolimskiej dzielnicy Katamon — na odrapanej klatce schodowej, czy po środku hordy nędznie ubranych dzieci, czy przed otwartymi na oścież drzwiami ubożuchnych mieszkań, w których pełno jest materaców, starych kobiet, bezrobotnych mężczyzn spoglądających żałośnie, lub agresywnie. Pachnie tu trochę kuskusem, kiełbaskami z różna, czosnkiem, a także środkami dezynfekcyjnymi i głodem. W Katamonie jest 9 000 mieszkańców. Dzielnicę określono urzędowo jako „strefę klęski społecznej". W Izraelu jest 164 „stref klęski społecznej". To dużo!

Ci nieszczęśnicy próbują od pewnego czasu zorganizować się. Stworzyli ruch o nazwie „chalim" (tzn. „namioty"). Od czasu do czasu wylegają na ulice, wznoszą barykady, podpalają stragany. Na ogół na czele stoją chuligani (którzy mniej lub więcej zerwali ze swoją przeszłością), szefowie gangów. Program mają mglisty, ale hasła — konkretne. „Wszystkie partie polityczne są przegnile". Po trosze finansują ich tacy — podejrzanej konduity — politycy, jak osławiony deputowany Flatto Szaron, który zawsze poszukuje klienteli wyborczej, albo najemnych osiłków. Ta młodzież odmawia pełnienia służby wojskowej. Szef sztabu generalnego, generał Rafuł Ejtan oświadczył kiedyś: *„Z takich ludzi można by sformułować całe korpusy wojska".* Rzeczywiście, ta biedna, zapomniana masa ludzka czeka. Na co? Tego nikt nie wie. Ale Izrael dostrzega nagle z przerażeniem, że ci ludzie istnieją. I oto w tym samym czasie, z tych samych gazet Izraelczyk (który już i tak boleje nad aferami polityków, wzrostem bezrobocia i galopującą inflacją) dowiaduje się, że 400 000 jego współobywateli pojechało — lub wróciło — na stałe do USA.

Izrael Friedlander— lat 40, urodzony w Izraelu, urzędnik państwowy — już nic nie rozumie. *„Izrael był dla wszystkich Żydów — ziemią obiecaną", przychylnością losu, krajem dającym schronienie. W tym kraju, który jest ich własnym, było w 1948 r. 5,7 proc. Żydów całego świata, w 1960 — 15 proc., w 1974 r. — 20 proc. I miałem nadzieję, że zanim umrę, ujrzę tu, żyjących w Izraelu, powiedzmy: 50 proc. wszystkich Żydów. Byłoby to normalne. A tymczasem, ci których oczekiwano nie przybywają. Żydzi z ZSRR wolą jechać do Stanów Zjednoczonych, a Żydzi z Europy Zachodniej czy Ameryki wolą pozostać u siebie, albo też — jeśli przybędą tutaj — odjeżdżają z powrotem po kilku miesiącach, ponieważ rozczarowali się. Ale co gorsza wyjeżdżają sabrowie (tj. urodzeni w Izraelu), ci prawdziwi Izraelczycy. Wobec tego nasuwa się pytanie, czemu służyło to wszystko, co tutaj zrobiono"?*

I oto usłyszeliśmy owo wielkie, aktualne pytanie!

Jeśli teraz Begin utraci władzę, to nie dlatego, że nie powiodła mu się liberalizacja gospodarki narodowej, czy że sprawa jego pokoju z Arabami wciąż jeszcze drepcze w miejscu, czy że bezrobocie wynosi 5 proc., lecz dlatego, iż wczorajsi bohaterowie nie potrafią powiedzieć Izraelczykom, jaki sens będzie mieć ich państwo w roku 2000. Toteż jak państwo Izrael długie i szerokie, wszędzie rozgorzała fantastyczna dyskusja. Oto pojawił się ów bajeczny kryzys świadomości, o wiele głębszy niż wszystkie inne kryzysy. Dlatego, w naiwności ducha, poszedłem pytać się wszystkich wielkich myślicieli w tym kraju, pytać filozofów, artystów, uczonych — tych, ku którym akurat teraz zwraca się, nieco zagubione, społeczeństwo oczekując na odpowiedź. Pytanie jest proste — skoro obecnie syjonizm się skończył (gdyż: osiągnął swój cel, stworzenie państwowości izraelskiej i rozwiały się jego marzenia takie, jak ukształtowanie społeczeństwa socjalistycznego i przybycie wszystkich Żydów z całego świata), to takiż może być postsyjonizm?

(Dokończenie w numerze następnym)

Izrael: Cztery kryzysy

(Ciąg dalszy ze str. 12)

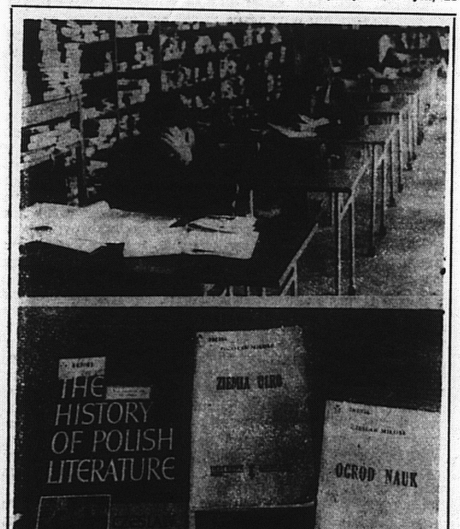

W Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie zniesione zostały tzw. resty, czyli książki, które nie były do tej pory udostępniane czytelnikom ponieważ duża część z nich znajdowała się na liście tzw. książek zakazanych.

Foto CAF

nych zadań rewolucyjnych w Polsce. Konsekwencją stało się wystąpienie lub usunięcie żywiołów lewicowych z organizacji.

Z drugiej strony zaś od partii oderwała się w 1920 r. grupa umiarkowana, która przyjęła nazwę J.disze Socjalistisze Arbeter Partaj Poalej Syjon; zwano ją w skrócie Poalej-Syjon Prawica. Ugrupowanie to kładło nacisk na przygotowanie państwa żydowskiego w Palestynie, stojąc zarazem na stanowisku Międzynarodówki Socjalistycznej. Wpływy tej partii były dość skromne, zwiększyły się jednak nieco w latach trzydziestych.

Trudno byłoby w krótkim szkicu przedstawiać wszystkie przeobrażenia organizacyjne, rozłamy oraz akty zjednoczeniowe przeżywane przez żydowski ruch robotniczy w Polsce. Obok wymienionych już organizacji działały też inne, o mniejszych wpływach. Żydzi należeli także do Komunistycznej Partii Polski, która jednoczyła wszystkich opowiadających się za jej programem, bez różnicy narodowości. Za swój cel najważniejszy uznawała rewolucję socjalistyczną, zaś istnienie odrębnych — narodowych — ugrupowań robotniczych uważała za groźbę dla jedności proletariatu, a więc osłabienie jego siły i zwartości. Komuniści zwalczali namiętnie wszelkie przejawy nacjonalizmu (nieraz nawet z przesadą krytykując niektóre zjawiska w ruchu robotniczym i we własnych szeregach) i dyskryminacji narodowej, lecz byli przekonani, że ostateczne rozwiązanie kwestii narodowej będzie możliwe dopiero w społeczeństwie bez wyzysku człowieka przez człowieka.

Łatwo zauważyć, że daleko idące zróżnicowanie ruchu robotniczego wśród Żydów wiązało się z dwoma głównymi zagadnieniami: odmiennością spojrzenia na strategię i taktykę proletariatu oraz z różnym traktowaniem przyszłości narodu żydowskiego. Komuniści oraz bundowcy widzieli szansę rozwiązania kwestii narodowej w Polsce, pod warunkiem zwycięstwa systemu socjalistycznego. Ziemia polska jest ojczyzną wszystkich ludzi tu zamieszkałych, przyczyniających się własną pracą do jej rozwoju. Konflikty narodowe mają u swego podłoża sprzeczności klasowe. Zniesienie klas antagonistycznych umożliwi więc braterskie współżycie wszystkich narodów, rozwój ich kultur, obyczajów i tradycji.

Ugrupowania aprobujące ideę budowy państwa żydowskiego wikłały się w niekonsekwencjach. Jeśli bowiem opowiadały się za budową społeczeństwa socjalistycznego w Polsce, za braterstwem proletariuszy różnej narodowości i odmiennych tradycji, wówczas program emigracyjny musiał budzić poważne wątpliwości. Jeśli zaś uznawały odwieczność i trwałość konfliktów narodowych, niemożliwość usunięcia ucisku narodowego nawet w społeczeństwie bez wyzysku człowieka przez człowieka — wówczas stawiały pod znakiem zapytania swoje ideały socjalistyczne.

Rzeczpospolita wielu narodów

(Dokończenie (ze str. 12)

Co więcej, słuszne były zarzuty ugrupowań odrzucających ideę budowy państwa żydowskiego, że osłabia ona siły klasy robotniczej walczącej o przeobrażenia ustrojowe. Jeśli na czoło wysuwano prace przygotowawcze do stworzenia własnej siedziby narodowej, wówczas na plan dalszy schodziły troski o przyszłość Polski, traktowanej jako tymczasowe miejsce zamieszkania. Interesy robotników polskich, dla których przyszła, socjalistyczna Polska miała być wymarzoną ojczyzną, musiały się — w świetle tych koncepcji — w istotny sposób różnić od interesów robotników żydowskich, którym jako ideał wskazywano socjalistyczny Izrael, państwo jeszcze nie istniejące i odległe geograficznie. Nic dziwnego, że zarówno Bund, jak też KPP ostro zwalczały obydwa ugrupowania Poalej-Syjonu oraz mniejsze partie do nich zbliżone.

Podkreślić należy, że organizacje robotnicze miały duże zasługi w stopniowej laicyzacji życia społecznego i politycznego Żydów w Polsce. Także dzięki nim słowo Żyd przestało oznaczać człowieka wyznania mojżeszowego, lecz stało się określeniem narodowości. Partie robotnicze uznawały język żydowski za ojczysty język Żydów zamieszkałych w Polsce, nim posługiwały się w swej propagandzie, postulowały rozwój szkolnictwa, literatury i badań naukowych. Pewną niekonsekwencję przejawiała Poalej-Syjon Prawica, dopuszczając do szkół także język hebrajski, lecz ona miała najmniejsze wpływy.

Organizacje robotnicze wiele uwagi przywiązywały wychowywaniu młodzieży. Z Bundem związany był Socjalistisze Jugnt-Bund Cukunft (współpracujący z Towarzystwem Uniwersytetu Robotniczego), z Poalej-Syjon Lewicą — Jidisze Socjalistisze Arbeter-Jugnt, z Poalej-Syjon Prawicą — Jidisze Socjalistisze Arbeter Jugnt Frajhajt. Pod wpływami Bundu oraz Poalej-Syjon lewicy znajdowało się Zjednoczenie Szkół Żydowskich — świecka organizacja szkolna, prowadząca szkoły przeznaczone dla świata pracy. Szkoły te ostro zwalczała Aguda (za laicki charakter) oraz organizacje syjonistyczne (zarzucając antynarodowość). Pod ideowymi wpływami ruchu socjalistycznego znajdował się również założony w 1925 r. Żydowski Instytut Naukowy w Wilnie (Jidisze Wissenszaftleche Institut — JiWO), który nawiązywał do tradycji konspiracyjnych robotniczych kół samokształceniowych z końca XIX w. Na jego czele stał Max Weinreich.

Instytut reprezentował pogląd, że język żydowski jest podstawą procesu formowania się współczesnej żydowskiej świadomości narodowej. Kultura związana z tym językiem jest zjawiskiem żywym i rozwijającym się; uczeni współpracujący z JiWO brali czynny udział zarówno w badaniu tej kultury, jak w jej rozwijaniu. Instytut podjął także niezmiernie interesujące badania socjologiczne i ekonomiczne nad położeniem i życiem Żydów polskich (m. in. publikowane w czasopiśmie naukowym „JiWO Bleter"). W 1929 r. podjęła z Instytutem współpracę grupa młodych warszawskich historyków, która utworzyła Komisję Historii Żydów w Polsce. Opiekunem jej został Ignacy Schiper, a wśród uczestników spotykamy takie nazwiska, jak Artur Eisenbach, Rafał Mahler, Joszua Trunk, a przede wszystkim wsławiony organizacją konspiracyjnego Archiwum Getta Warszawskiego — Emanuel Ringelblum. W latach międzywojennych Komisja stała się jednym z ośrodków marksistowskiej myśli historycznej w Polsce.

Pomimo istotnych różnic dzielących partie robotnicze — zarówno żydowskie, jak i pozostałe — działające w Polsce, w licznych kwestiach utrzymywała się między nimi współpraca. Dotyczyło to przede wszystkim różnych akcji podejmowanych w obronie bieżących interesów ekonomicznych świata pracy. Na terenie związków zawodowych, z mniejszymi lub większymi sporami, Bund współdziałał z PPS. Lewicowe grupy Bundu oraz Poalej-Syjon Lewicy utrzymywały kontakty z KPP. Szanse współdziałania z komunistami wzrosły zwłaszcza po VII Kongresie Międzynarodówki Komunistycznej, której uchwały ustaliły linię budowy Frontu Ludowego. Nawiasem mówiąc, polskie koła prawicowe niezwłocznie stworzyły termin „Folkstront", nowy demagogiczny slogan o żydowskim zagrożeniu ze strony nowej linii politycznej komunistów.

Wszystkie organizacje robotnicze współdziałały w walce z faszyzmem i jednym z jego przejawów — antysemityzmem. Dotyczyło to nie tylko polityki wewnętrznej Polski. Po dojściu do władzy w Niemczech Adolfa Hitlera, organizacje robotnicze w Polsce (zarówno partie polityczne jak i związki zawodowe) przyłączyły się do bojkotu towarów pochodzących z III Rzeszy. Zorganizowani robotnicy brali udział w przeciwstawianiu się akcjom pogromowym inspirowanym przez skrajną prawicę w Polsce. W Warszawie powstała nawet zakonspirowana organizacja, w skład której weszli przede wszystkim przedstawiciele zawodów wymagających fizycznej krzepy (np. tragarze, rzeźnicy), przygotowana do stawiania oporu bojówkom nacjonalistycznym. Rozmaite formy organizacyjne powstawały w innych ośrodkach proletariackich. Udział w tych przedsięwzięciach brali robotnicy bez różnicy narodowości.

Wspólną cechą ugrupowań robotniczych było uznawanie języka żydowskiego za ojczysty język Żydów polskich. Język hebrajski, niezrozumiały dla szerokich rzesz ludowych, należał do przeszłości. Pod tym względem różniły się one od Agudas Jisroel, dla której nie istniało samo zagadnienie języka narodowego: język hebrajski był świętą mową liturgii, język żydowski — służył do codziennego porozumiewania się. Różniły się także od głównych nurtów syjonistycznych, dla których językiem narodowym Żydów całego świata powinien stać się hebrajski, jako cenny składnik wspólnej narodowej tradycji. Jednakże ta koncepcja zakładać musiała konieczność daleko idącej przebudowy języka hebrajskiego, który w swej liturgicznej postaci nie mógł służyć potrzebom współczesnego społeczeństwa. Co w więcej, należało nauczyć cały naród tego języka.

W dziedzinie kultury oraz języka analogiczne do ruchu robotniczego stanowisko zajmowała także założona w 1917 r. J.disze Folkspartaj (czołowy działacz — Noach Prylucki, prawnik i badacz folkloru żydowskiego). Uznawała ona Polskę za ojczyznę mieszkających tu Żydów, postulowała autonomię narodową i propagowała ideę wprowadzenia języka żydowskiego do szkół państwowych przeznaczonych dla Żydów. Pod względem programu społecznego reprezentowała środowiska umiarkowane, mieszczańskie i nie zdobyła większych wpływów politycznych. Także i to ugrupowanie było przedmiotem zaciętych ataków ortodoksów, z powodu jego świeckości.

Kilka słów o literaturze

Podstawowe pozycje literatury są te same, co w poprzednim odcinku. Oprócz nich wskazać należy: T. Berensztajn, Di KPP in kamf kegen antisemitizm. Warsze 1956; H. Piasecki, Żydowska Organizacja PPS 1893—1907. Warszawa 1978; Archiwum Ringelbluma. Getto Warszawskie lipiec 1942 — styczeń 1943. Warszawa 1980 (wstęp R. Sakowskiej). O JIWO nieco informacji przynosi biuletyn „Jedies fun JIWO" („News of the YIVO") 1975 nr 134. Specyficzny charakter ma zażarcie antysemicka i antysocjalistyczna książka: R. Korsch, Żydowskie ugrupowania wywrotowe w Polsce. Warszawa 1925. Odnaleźć tam jednak można niektóre interesujące dane; informuje nas także o stanowisku polskiej prawicy.

Prof. dr JERZY TOMASZEWSKI

Warszawa, 17 kwietnia 1981 r. Przy Pomniku Bohaterów Getta Warszawskiego
Foto — A. Machnowski

„WŁAŚCICIEL KOLEKTURY"

— Saskie i brunszwickie losy loteryjne. Wielkie nadzieje i nikłe wygrane. Szolem pisze powieść w stylu „Umiłowanie Syjonu", której autorem był Mapu.

Zaiste godnym największego podziwu był Nachum Rabinowicz. Co za siłę musiał w sobie posiadać ten spokojny i wiecznie zamyślony człowiek, aby wytrzymać piekło stworzone przez macochę. Ile hartu trzeba było mieć aby wysłuchać jej „psyskówek" i jej „błogosławieństw". Ile wewnętrznego spokoju aby patrzeć jak znęcała się nad dziećmi i nie wyrzec ani jednego słowa. Co odbywało się w głębi jego serca pozostaje tajemnicą. Na zewnątrz nie okazywał tego. Ani jednym słowem nie zdradzał się przed nikim. I z tego też powodu szanowała go. Słuchała, poważała i nie obchodziła się z nim tak szorstko jak z dziećmi. Miała dla niego taki respekt, jaki żywić mogła tylko kobieta, która sama nie zaznała w życiu słodyczy, która harowała od świtu do nocy jak koń, ledwo mogąc uporać się z czeredą dzieci cudzych i własnych.

A może jej respekt dla męża wziął się stąd, że całe miasto otaczało go szacunkiem, mimo iż nie był bogaty i ledwo zarabiał na kęs chleba. Głupią, jak to się mówi, macocha w żadnym wypadku nie była. Była tylko zgorzkniała. Nie potrafiła opanować się w gniewie. Z natury była szczera. Co na sercu, to i na języku. Za to, że ojciec nigdy nie przerywał jej „pyskowania", ona nie przeszkadzała ojcu w jego sprawach. Nie przeszkadzała mu w czytaniu ksiąg, w grze w szachy ani w spotkaniach z ludźmi. A ludzie, z którymi ojciec spotykał się to byli sami „maskilim" (oświeceni), młodzieńcy postępowi i wykształceni i w ogóle ludzie z głową. Można śmiało powiedzieć — śmietanka ówczesnej inteligencji miasta. Była to pokaźna grupa „maskilów" zasługujących na to, aby ich opisać w sposób realistyczny tak jak stali, chodzili i wyglądali oraz aby ich wymienić z imienia i nazwiska.

Jako pierwszy powinien być opisany właściciel kolektury. Cała kolektura mieści się w jednej teczce. Był to człowiek opasły, ciężkawy ale z głową na karku. Po cichu mówiono, że z niego kawał heretyka, mimo iż nosił długą kapotę i gęste pejsy. Nachum Rabinowicz mówił o nim nie inaczej, jak tylko „głęboki" albo „człowiek o ogromnej wiedzy". Mogli we dwójkę całymi dniami przesiadywać i rozmawiać, rozmawiać i rozmawiać. Bez końca, bez umiaru. Skąd się u nich wzięło tyle słów? „Właściciel kolektury" często przychodził z książką. Często po książkę.

U macochy zdobył sobie przezwisko „kołtun". Miał bowiem nieco skołtuloną brodę. W mieście nazywano go jednak z szacunkiem — pan właściciel kolektury. Handlował losami loteryjnymi: saskimi i brunszwickimi. Nosił ciemne okulary. Oczy nie dopisywały. Latem i zimą chodził w głębokich kaloszach. W żadnych tam butach. Tylko w kaloszach. W białych pończochach i w kaloszach. Biedny jak mysz ale pełen wiary i ufności. Był święcie przekonany, że któregoś dnia na jakiś los loteryjny jego klientów padnie wielka wygrana, a wtedy jemu coś z tego będzie miał. Może wykaraska się z biedy. A wygrać to niechybnie wygra Nachum Rabinowicz. Jest tego pewny. Nikt bowiem tak nie potrzebuje tej wielkiej wygranej jak on. Mówił to ze szczególnym smakiem. Bardzo możliwe, że tak samo zapewniał innych swoich klientów. Miał ich sporo. Prawie całe miasto. Niemal wszyscy Żydzi grali na loterii. Ale Nachum Rabinowicz wierzył w niego jak w rebego. Razem z nim wyczekiwał wielkiej wygranej. Czekał i wypatrywał tak, jak wypatruje się Mesjasza. Wzdychał, tęsknił i czekał. A nuż właśnie zjawi się właściciel kolektury z dobrą nowiną. Mazł — tow, reb Nachumie — wygrał pan te dwadzieścia pięć tysięcy?

Bohater tych relacji doskonale pamięta, że za każdym razem, gdy odbywało się ostatnie ciągnienie ostatniej klasy, ojciec nie mógł usiedzieć w miejscu. Bardziej wzdychał, ziewał potężnie i miotał się jak w malari. Wraz z ojcem gorączkował się i Szolem. I on wypatrywał owego szczęśliwego dnia. Może nawet bardziej niż ojciec. Był przekonany, że nie kto inny, tylko jego ojciec jest najpewniejszym kandydatem do wielkiej wygranej. Powtórzyła się historia ze skarbem jego dawnego kolegi Szmulika. Dniami i nocami myślał o tym. Znał na pamięć wszystkie numery losów ojca. Widział je w swoich snach. Nie mógł sobie wyobrazić, żeby Bóg okazał się nielaskawy. Co mu szkodzi, że wygrana padnie na los ojca? Dla Pana Boga to błahostka, to łatwa rzecz. Łatwiejszej już być nie może...

Siedząc na ławeczce przy bramie zauważa Szolem nadchodzącego właściciela kolektury. Zasuwa w swoich kaloszach wprost do ich domu. Zrywa się więc i biegnie do ojca z nowiną: Idzie! Kto idzie? „Właściciel kolektury". A jeśli on to co? Co znaczy, co? Przecież dziś jest ostatni dzień ciągnienia!

Wypowiedziawszy te słowa zauważa, że pożółkła, pomarszczona twarz ojca nagle zbladła. W jego zatroskanych oczach ukazał się ognik, który natychmiast zgasł.

SZOŁEM ALEJCHEM

Z jarmarku

Zasapany wpada do mieszkania „właściciel kolektury". Ma astmę. Niech go się trzyma — powiada macocha. Nim powie „dzień dobry" musi zaczerpnąć tchu. Tato nie zadaje mu żadnych pytań. Gdyby coś było, powiedziałby przecież sam. Przybyły siada na krześle, zsuwa na bok czapkę, wyciera pot z czoła polą swojej kapoty i dzieli się nowiną.

Dzieje się — powiada — coś strasznego. Pali się po prostu. Pożar. Następuje przerwa. Obydwaj milczą. Po chwili rozwija swoją chustę. Zaszmalcowaną, czerwoną, o zielonych plamach chustę. Zalatuje od niej zapachem śledzi. W niej trzyma swoje losy loteryjne. Drżącymi, owłosionymi rękoma wyciąga arkusz papieru, na którym od góry do dołu widnieje masa liczb. Kieruje ku nim swoje oczy osłonięte ciemnymi okularami. Szuka. Sza! Znalazł. Ciemne okulary kieruje w stronę ojca.

Pański los — reb Nachum — ma, o ile się nie mylę, numer szesnaście tysięcy trzysta osiemdziesiąt cztery? Nie rozumiem — powiada tato z uśmiechem. Nie, nie rozumiem. Nie rozumiem pańskiego pytania. Mnie się wydaje, że pan posiada wyjątkowo dobrą pamięć. Pan zna wszystkie numery pańskich klientów na pamięć.

Na pamięć — powiada pan? Być może... Słowem, szesnaście tysięcy trzysta osiemdziesiąt cztery. Patrzy przez swoje okulary i palcem dotyka liczb na papierze. Szolemowi zaczyna bić serce. Lada chwila, a wyskoczy z piersi. A więc? Chciałbym już to usłyszeć. Temu jednak nie spieszy się. Cedzi słowa powoli: pański los wygrał, panie Nachumie... Tak, wygrał...

Szołem dostrzega jak po twarzy ojca przelatuje żółta chmurka i znika. Chce mu się nagle krzyknąć głosem koguta. Kukuryku! Powstrzymuje się jednak. Chłonie każde słowo właściciela kolektury: Wygrał pan, ale mało. Będzie tego po niewielkim potrąceniu kosztów, tyle, powiedzmy tyle...

Mały Szołem omal nie mdleje. Będzie tego w sumie osiem rubli i sześćdziesiąt. Od pana, o ile się nie mylę, należy mi się dwanaście pięćdziesiąt a z okresu wcześniejszego, jeśli pan pamięta, trzy ruble i osiemdziesiąt kopiejek. Mamy znaczy się, dla pełnej jasności, sumę szesnastu rubli i trzydziestu kopiejek. Z tego wynika więc, że pan pozostaje mi winien na przyszłość, powiedzmy, siedem siedemdziesiąt. Zgadza się? Czyż nie tak? A teraz chyba pan życzy sobie nabyć nowy los, Dam go panu. Weź pan, reb Nachumie. Wybierz pan sobie. Tym razem, jeśli Bóg zechce, wygra pan na pewno. Tak jak dzisiaj mamy wtorek na świecie. Już? Dokonał pan już wyboru? A co to za los? Jaki ma numer? Osiem tysięcy sześćset trzynaście. Oby Bóg dał szczęście. Oby to było w dobrą godzinę. Czego tak się gapisz, łobuziaku? Tak się zwraca do Szołema. Akcent kładzie na „lo". Jak daleko jesteś zaawansowany w „Szirej-Tiferet" (Pieśni piękna i chwały) ty urwisie jeden? Akcent kładzie na „ur".

Szirej-Tiferet Naftalego Herca Wajzla to książka, którą mu właściciel kolektury kiedyś dał do przeczytania. Przyniósł ją wraz z innymi książkami, jak Adama Hakohen Lebensona, Kalmena Szulmana i rabi Icchoka Bera Lewinsona. A urwis, czyli Szołem, połykał je siedząc na ławeczce przy bramie. A ojciec nie posiadał się z radości, że jego syn czyta takie książki. Często też go pytał czy aby rozumie to co czyta. A Szołem wstydził się powiedzieć, że tak. Jakże to wprost ojcu powiedzieć? Odpowiadał więc za niego właściciel kolektury: „Doskonale urwis rozumie". Dlaczego miałby tego nie rozumieć? Widzi pan, Mapu albo Smoleński to dla takiego smyka lektura jeszcze za wczesna. Tak zawyrokował. A wobec tego, że tak zawyrokował to Szołem nabrał jeszcze większego apetytu, jeszcze większej ochoty do tych książek. Po kryjomu dorwał się do dzieł Mapu i Smoleńskiego. Połykał je po kolei. Czerpał mądrości trochę z dzieł jednego, trochę z utworów drugiego. Pilnie baczył aby nikt tego nie zauważył.

Pierwszą książką, która wpadła w jego ręce była powieść „Miłość Syjonu" Abrahama Mapu. W ciągu jednego dnia sobotniego „połknął ją". Przeczytał ją od deski do deski. Czytał ją na strychu z wypiekami na twarzy. Płonął niczym dach ze słomy. Zalewał się łzami nad losem nieszczęsnego Amnona. Płakał i cierpiał. I wnet śmiertelnie zakochał się w bosko pięknej Tamarze. Był tak zakochany, jak bohater tej powieści — Amnon. Może nawet bardziej był od niego zakochany. Widywał ją w swoich snach. Rozmawiał z nią językiem „Pieśni nad Pieśniami". Obejmował ją, ściskał i całował.

Na drugi dzień zakochany Szołem snuł się jak cień. Okropnie bolała go głowa. Stracił apetyt do jedzenia i to na amen. Dziwiła się macocha. Niepojęta dla niej zagadka: Nie inaczej jak tylko niedźwiedź zdechł w lesie. Rzekłszy to macocha zaczęła śledzić Szołema. Koniecznie chciała dowiedzieć się dlaczego chłopiec nie chce jeść.

Koniec sprawy z powieścią „Miłość Syjonu" był taki. Od gości, którzy zatrzymywali się w ich zajeździe Szołem otrzymywał od czasu do czasu parę groszy za drobne usługi. Te oto grosze Szołem wydał na kupno papieru. Zszył arkusze papieru i oprawił. Mógł zabrać się do pisania książki. Postanowił napisać powieść w stylu „Miłość Syjonu" Abrahama Mapu. Własną powieść, ale w każdym calu naśladującą pierwowzór Mapu. Tak pod względem formy jak i struktury. Tylko tytuł miał być inny. Nie „Miłość Syjonu" tylko „Córka Syjonu". Bohaterowie zaś nie nazywali się Amnon i Tamar tylko Szlomo i Szulamit. A jako że w dzień nie było zbyt wiele czasu na pisanie, albowiem pół dnia spędził w chederze a drugie pół na pracy w zajeździe, przeto na pisanie postanowił wykorzystać noc. Pisał przy świetle lampy. Spod pióra wychodziły maleńkie literki. Pisał i pisał i byłby dalej pisał gdyby macocha nie usłyszała skrzypienia pióra i nie zauważyła światła. Długo nie leniła się. Wstała z łóżka, boso podkradła się i złapała go na pisaniu. Podniosła niebywałe larum. Cały dom stanął na nogi. Blady strach padł na wszystkich. Pomyśleli, że pali się. Całe larum podniosła z powodu nafty, która się wypaliła. Naftę chcą wypalić do cna. Obyście się wszyscy spalili, Boże Jedyny! Niech was szlag trafi! A niech was cholera, pożar i pomór!

Rzecz oczywista, że tato skonfiskował niedokończoną powieść wraz ze skradzioną „Miłością Syjonu". Autorowi „Córki Syjonu" pozostało tylko czekać na surową karę. Okazało się jednak, że ojciec pokazał powieść właścicielowi kolektury. Ten nie mógł się nadziwić pięknemu charakterowi pisma, językowi i wspaniałej formie poetyckiej. W nagrodę tak uszczypnął urwisa w policzek, że pozostał na nim siny ślad.

Pan, reb Nachumie, nie zdaje sobie sprawy co to za chłopak. Skarz mnie Bóg jeśli pan zdaje sobie sprawę! Z niego coś wyrośnie! Zbliż się do mnie, ty urwisie. Niech cię w nagrodę chociaż uszczypnę w twoje czerwone buziaki. A niech cię gęś kopnie!

Tłum. MICHAŁ FRIEDMAN

פאלקס-שטימע

ORGAN TOWARZYSTWA SPOŁECZNO-KULTURALNEGO ŻYDÓW W POLSCE

FOŁKS-SZTYME

Warszawa, 9 maja 1981 r. Nr 19 (4525)

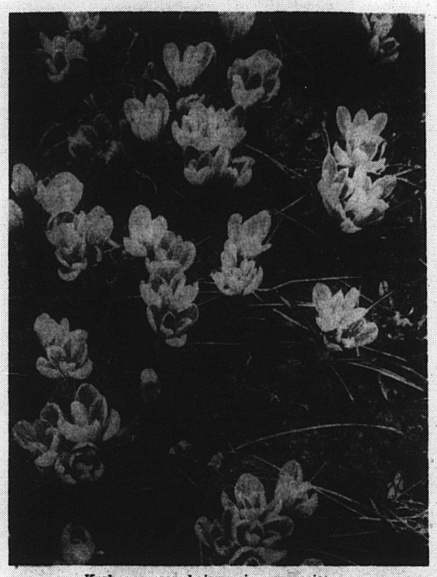

Krokusy zawsze kojarzą się nam z wiosną

Foto — CAF

Filmy z tamtych lat

Eksperyment wyświetlania filmów w klubie wrocławskiego TSKŻ zdał w pełni egzamin. I chociaż nie ma tutaj intymnego nastroju ciemnej sali kinowej, a zamiast miękkich foteli są twarde krzesła, każdy seans cieszy się dużym powodzeniem. Widzowie, którzy uczestniczyli w poprzednich pokazach wiedzą już, że zobaczą unikalne dokumenty. Jest to niewątpliwą zasługą organizatorów, którzy potrafią wyszperać w archiwach wśród zakurzonych półek, czy z prywatnych źródeł, oryginalne filmy. Pod względem technicznym sporo pomocy udziela organizatorom kino-operator wrocławskiej telewizji Waldemar Dołkowski.

Ponieważ ostatni wieczór filmowy odbywał się w kwietniu, w miesiącu pamięci narodowej, poświęcony został tematyce okupacyjnej. I znowu sięgnięto do filmów dokumentalnych rzadko wyświetlanych na ekranach kinoczy w telewizji. Pierwszy dotyczył człowieka, o którym wspomniał komentator, że... „Nie miał własnego domu, ani rodziny i całe jego życie aż do ostatniej chwili obracało się wokół dzieci".

Na początku film jest jakby pogodny, kolorowy. Kamera pokazuje nam małe nieporadne istoty, które próbują po raz pierwszy same zasznurować buciki, jeść dużą łyżką. Te sekwencje z placu zabaw współczesnych osiedli mieszkaniowych przeplatane są zdjęciami z domu sierot kierowanego przez Janusza Korczaka, cytatami z jego dzieł literackich. Potem przeskok do tragicznych postaci dzieci z warszawskiego getta i do ostatnich wstrząsających ujęć dokonanych na terenie największego obozu zagłady — Treblinki. Całość zrealizował Leszek Skrzydło.

Następny dokumentalny film pt. „Granice zbrodni" ilustruje karierę gauleitera Gdańska Arthura Greisera. Montaż zdjęć przedwojennych i z kronik hitlerowskich, ukazują one oblicze butnego „dyplomaty", który wszelkimi środkami dąży do objęcia steru władzy na swoim terenie. Spotkania z ówczesnym prezydentem Mościckim, z marszałkiem Rzeszy podczas polowania, defilady szturmówek hitlerowskich. Wreszcie bezprzykładne tępienie ludności polskiej aż do wizyt w obozie koncentracyjnym — Radogoszczu. Potem widzimy tego butnego gauleitera w celi więziennej jak wyciąga drżącą rękę z miską po porcję zupy i finał — na ławie oskarżonych.

Jeszcze bardziej wstrząsającym obrazem tamtych lat jest film pt. „Cmentarzysko Europy — Majdanek" zmontowany przez reżysera Aleksandra Forda przy współudziale operatorów wojskowych Armii Radzieckiej. Ten dokument został zrealizowany bez dźwięku, bez komentarza, a zdjęcia pod względem technicznym są złej jakości. Mimo to ogląda się je z zapartym tchem. Zostały przecież zrobione przez żołnierzy, którzy wraz z karabinem dźwigali prowizoryczne kamery filmowe.

Nie sposób zapomnieć widoku ludzi, mieszkańców Lublina, którzy ze zgrozą patrzą na plac obozowy usiany ciałami rozstrzelanych więźniów, na stosy butów, zabawek dla dzieci, rękawiczek i innych rzeczy codziennego użytku. Jakże wymowne są zdjęcia bez tekstu ukazujące dowody osobiste, paszporty w różnych językach z całej Europy. Zachowały się także unikalne zdjęcia z przebiegu sądu wojskowego nad oprawcami, którzy nie zdążyli uciec z miejsca zbrodni. Wreszcie kadry filmowe z pogrzebu rozstrzelanych przez hitlerowców więźniów u stóp zamku lubelskiego.

Oglądałem te zdjęcia ze ściśniętym sercem, gdyż byłem tam wtedy w żołnierskim mundurze, kopałem ten grób masowy, widziałem to wszystko na własne oczy.

J. OPOCZYŃSKI

PROF. DR JERZY TOMASZEWSKI

Rzeczpospolita wielu narodów

7. Żydzi — naród rewolucjonistów

Pospolitym zabiegiem demagogicznym polskich środowisk nacjonalistycznych było straszenie niebezpieczeństwem masonerii oraz „żydokomuny". W walce przeciwko ruchowi robotniczemu stosowano argument prosty: cały socjalizm wymyślili Żydzi, by zdeprawować dusze chrześcijańskie, któryś z polemistów tego autoramentu opublikował broszurę pod efektownym tytułem: „Karol Morduchaj Marks i jego nauka". W latach trzydziestych sądy skazywały nierzadko komunistów Żydów na kary wyższe, niż ich współtowarzyszy Polaków, by w ten nieskomplikowany sposób rozbijać jedność ruchu rewolucyjnego. Przyznać należy wprawdzie, że analogiczne wyróżnienia przyznawały sądy również komunistom z innych mniejszości narodowych. Prawicowa prasa zaś z upodobaniem podkreślała imiona oraz nazwiska skazanych, sugerując ich niepolskie pochodzenie.

Wśród społeczności żydowskiej rywalizowało o wpływy kilka organizacji o charakterze socjalistycznym. Początkowo — w latach osiemdziesiątych i u progu dziewięćdziesiątych — grupy żydowskie działały w partiach robotniczych obejmujących wszystkich robotników, niezależnie od narodowości. Tak działo się w „Proletariacie", później zaś w SDKPiL oraz w PPS. Zbyt mało wiemy o Żydach należących do tych partii. Ostatnio badania podjął warszawski historyk Henryk Piasecki, przedstawiając dzieje Żydowskiej Organizacji PPS i zapowiadając dalsze studia.

W 1897 r. powstała pierwsza odrębna żydowska organizacja socjalistyczna — na zjeździe w Wilnie utworzono Algemajner Jidiszer Arbeter Bund, obejmujący swym zasięgiem całe Cesarstwo Rosyjskie. Nadal wielu Żydów pozostawało w szeregach dawniej istniejących partii. Bund jednak zdobywał coraz większe wpływy wśród proletariatu żydowskiego.

Z pewnym uproszczeniem powiedzieć można, że partia ta miała program bliski socjaldemokracji rosyjskiej, różniąc się jednak od stanowiska Lenina w niezmiernie ważnej kwestii narodowej: postulowała bowiem autonomię kulturalno-narodową dla Żydów. W latach pierwszej wojny światowej organizacja Bundu na ziemiach polskich usamodzielniła się i partia ta działała następnie w niepodległej Rzeczypospolitej, stając się najsilniejszym ugrupowaniem proletariatu żydowskiego.

Bund w niepodległej Polsce należał do organizacji o charakterze społecznie radykalnym. Zmierzał do obalenia ustroju kapitalistycznego i budowy socjalizmu, uznawał także — podobnie jak partia komunistyczna — potrzebę dyktatury proletariatu w okresie przejściowym. Odrzucał jednak zasadę zorganizowania całego proletariatu zamieszkującego Polskę w jednej partii, głosząc swą wyłączność jako reprezentacji robotników żydowskich. Przy wszystkich wewnętrznych różnicach występujących w Bundzie, organizacja ta pod wielu względami bliska była koncepcjom komunistów. Na zjazdach w 1921 i 1924 r. uznano nawet gotowość przyjęcia niemal wszystkich punktów, stanowiących warunek przystąpienia do III Międzynarodówki, odrzucając jedynie zasadę jedności organizacyjnej. W tych warunkach przyłączenie się do Międzynarodówki okazało się niemożliwe, a Bund zachował samodzielność, w niektórych okresach współpracując z nieżydowskimi partiami robotniczymi.

Silna pozycja Bundu wyrażała się udziałem we władzach samorządowych wielu miast, wpływami w związkach zawodowych itp. Wprawdzie partia uznawała ideologię marksistowską (bliska była tzw. austromarksistom), odrzucając religię, lecz przecież niejednokrotnie występowała do walki o mandaty we władzach gmin wyznaniowych. Bund bowiem miał nadzieję, że uda się wykorzystać organizację samorządu wyznaniowego dla stworzenia czegoś w rodzaju namiastki samorządu kulturalno-narodowego. Gdy cel został osiągnięty i przedstawiciele partii weszli do zarządu — usiłowali doprowadzić do demokratyzacji obciążeń członków gminy, krytykowali klasową politykę ugrupowań prawicowych itp. Aguda miała jednak możliwość zwalczania Bundu argumentem bezwyznaniowości socjalistów, a więc mogła pozbawiać jego członków biernego oraz czynnego prawa wyborczego.

Bund zdecydowanie przeciwstawiał się Agudzie, piętnując ją jako parytę klerykalną, broniącą interesów warstw majętnych. Kiedy w lipcu 1929 r. radni reprezentujący Bund postanowili wystąpić z Żydowskiej Gminy Wyznaniowej w Warszawie, ich mówca Hersz Erlich mówił: „dzałem Agudy jest staromodny, zaśmiecony cheder — dla ludu, zaś dzieci bogatych chasydów uczą się w gimnazjach...".

Bund przeciwstawiał się również wszelkim koncepcjom emigracyjnym, a więc ruchowi syjonistycznemu, o którym będzie mowa w następnym szkicu. Działacze partii uważali, że w Polsce jest ojczyzna Żydów, tutaj od pokoleń mieszkają ich przodkowie, przy udziale ich pracy rozwijał się kraj, tutaj też należy rozwiązać kwestię żydowską. Perspektywy dostrzegali w rewolucji socjalistycznej i współpracy partii robotniczych wszystkich narodów. Rewolucja była — rzecz jasna — sprawą przyszłości. Dążyć do niej należało przez organizowanie proletariatu, rozwój oświaty i kultury w ojczystym języku żydowskim, walkę o poprawę bytu robotników. Wśród czołowych działaczy — poza Erlichem — wymienić należy Wiktora Altera i Szmula Zygielbojma.

Radykalny program społeczny głosiła również Poalej-Syjon Lewica, jak w skrócie zwano Jidisze Socjalistisze Demokratisze Arbeter Partaj Poalej-Syjon in Pojlen. Postulowała ona socjalistyczne przeobrażenie stosunków produkcyjnych, uznając jednak konieczność prac nad stworzeniem siedziby narodowej Żydów w Palestynie. To jednak było kwestią przyszłości. Tymczasowym rozwiązaniem miała być autonomia kulturalno-narodowa dla Żydów w Polsce, możliwa do wprowadzenia dopiero po zwycięskiej rewolucji socjalistycznej. Partia pozostawała całkowicie samodzielna w dziedzinie swej działalności w Polsce, natomiast w sprawach palestyńskich współdziałała ze światową organizacją Poalej-Syjon Lewicy.

Zasięgiem wpływów Poalej-Syjon Lewica ustępowała Bundowi, z którym prowadziła ostrą walkę polityczną. Radykalizm programu społecznego zbliżał tę partię do komunistów, toteż — zwłaszcza na początku lat dwudziestych — przeżywała poważne wstrząsy wewnętrzne, gdy część działaczy zaczęła dostrzegać w hasłach palestyńskich groźbę odciągnięcia uwagi proletariatu od znacznie ważniejszych i real-

(Dokończenie na str. 11)

Cmentarze żydowskie w Czechach i na Morawach

Nakładem Rady Gmin Żydowskich w Czechach ukazał się album doktora Jana Heřmana „Židovské hřbitovy v Čechach a na Moravě". Poprzedzona wstępem doktora Bedřicha Bassa, prezydenta Rady, zawiera krótką historię cmentarzy żydowskich w Czechach i na Morawach, analizę nagrobków pod kątem historycznym i estetycznym. W części katalogowej, w układzie alfabetycznym, znajduje się wykaz cmentarzy. W haśle podano wielkość obiektu, czas założenia, poinformowano o macewach, oraz podano krótką historię cmentarza. W części ilustracyjnej znajduje się 163 fotografii nagrobków, widoków ogólnych cmentarzy, oraz budowli cmentarnych. Zilustrowano style macew występujących w okresie gotyku, baroku, oraz w dziewiętnastym i dwudziestym stuleciu. Uwzględniono przy tym niuanse terytorialne. Tym samym śledzić możemy formy kamieni nagrobnych od czternastego do dwudziestego stulecia. Część ilustracji charakteryzuje zróżnicowaną ornamentykę i symbolikę macew. Poza tym przedstawiono nagrobki działających na tym terenie wybitnych rabinów, pisarzy, aktorów i naukowców. Tom kończy mapa cmentarzy żydowskich z uwzględnieniem czasu ich powstania. Warto również zwrócić uwagę na unikalny przekaz ikonograficzny. Jest nim reprodukcja obrazu pogrzebu żydowskiego z osiemnastego stulecia ze zbiorów praskiego bractwa pogrzebowego.

Album Jana Heřmana może być cennym dla polskiego czytelnika z kilku powodów. Generalnie stanowi jedno z interesujących ujęć problematyki sztuki cmentarnej z jakim przyszło mi się spotkać zajmując się tym zagadnieniem. Zwrócić należy szczególnie uwagę na stronę edytorską. Bogaty serwis fotograficzny, sensownie dobrany, ilustruje style i symbolikę od czternastego stulecia do czasów współczesnych. Stać się może punktem odniesienia porównań i analiz macew z polskich cmentarzy. Na uwagę również zasługuje wstęp do części katalogowej, będący lapidarnym ujęciem tego czym jest żydowska sztuka cmentarna. Szkoda tylko, że autor nie uwzględnił w dostatecznym stopniu problematyki treści inskrypcji ważnego elementu żydowskiej macewy.

I na koniec. Szkoda, że w Polsce nie zdobyliśmy się dotąd na podobne przedsięwzięcie wydawnicze. Na cmentarzach żydowskich naszego kraju odnaleźć możemy, pomimo zniszczeń i dewastacji, szereg oryginalnych rozwiązań tradycyjnej symboliki i powiązań jej z ornamentyką. Być może popularyzacja sztuki cmentarnej w tej formie uświadomi odpowiedzialnym za konserwację cmentarzy jak ważną rolę na historycznej mapie kulturalnej naszego kraju zajmują cmentarze żydowskie.

ADAM PENKALLA

INFLACJA I DEFICYT

Izrael: Cztery kryzysy

(Ciąg dalszy z poprzedniego numeru)

Na pierwszy rzut oka kryzys ekonomiczny jest nie tak zawiły, ale głębszy. Begin i jego kolejni ministrowie finansów są, jak się zdaje, najwierniejszymi wyznawcami amerykańskiego ekonomisty, Miltona Friedmana, piewcy skrajnego liberalizmu gospodarczego. Wierzyli zatem, że aby położyć kres kryzysowi, wystarczy potraktować Izrael „jako taki kraj, jak każdy inny". Toteż zlikwidowali kontrolę dewizową, zmniejszyli subwencjonowanie artykułów pierwszej potrzeby, hojnie rozpisywali pożyczki państwowe, sprawili, że weszła w modę spekulacja giełdowa, i puścili w ruch prasę do drukowania banknotów. Wynik: inflacja, która wyniosła przeszło 140 proc. w 1980 r. i ponad 180 proc. w ostatnim kwartale tego roku; deficyt handlowy opiewający na 4 mld dolarów; zadłużenie w kwocie 17 mld oznaczające, że każdy noworodek izraelski znajduje w swojej kołysce rachunek do zapłacenia 4400 dolarów (ów rachunek sięgał w 1955 r. 257, a w 1978 r. 3 257 dolarów); krótko mówiąc — bilans katastrofalny.

Ale jeśli Begin mylił się sądząc, że Izrael jest krajem „takim jak inne", to również krytycy popełniliby błąd, gdyby przyjęli to samo założenie. Spotkałem się z jednym z ekspertów ekonomicznych Begina. Powiedział: *„Tę obłędną sytuację trzeba analizować, ale biorąc poprawki — typowo izraelskie. Owa osławiona inflacja (sięgająca czasów labourzystowskich), jakkolwiek by nie była dramatyczna, jednak ludności tylko trochę dała się we znaki. Mamy godny uwagi system indeksacji płac (podwyżki wynagrodzeń odpowiadającej wzrostowi cen), który pozwala w bardzo rozsądnym czasie doścignąć zwyżkę cen. W rzeczywistości siła nabywcza Izraelczyków zmniejszyła się w 1980 r. o niespełna 10 proc. Demagodzy powiedzą: to ogromnie dużo. Ja natomiast przyznam się Panu, że było to zamierzone. Nie mieliśmy wyboru. Nie wchodziło w grę obcięcie wydatków na obronę, stanowiących 1/3 budżetu. W roku wyborów nie mogliśmy obciąć świadczeń socjalnych. Nie pozostawało nam zatem nic innego, jak uderzyć w stopę życiową ograniczając możliwości kredytowania zakupów dóbr inwestycyjnych. I to zrobiliśmy. Labourzystom będzie dużo łatwiej niż nam, bo będą mogli redukować zdobycze socjalne, nie prowokując wybuchu rewolucji".*

Do cynicznych uwag tego technokraty trzeba dorzucić dwa uzupełnienia. Po pierwsze, wprawdzie nie ruszono budżetu wojskowego, ale też nie podniesiono go tak, jak tego domagali się wojskowi (sięgnie on równowartości około 2 mld dolarów, zamiast żądanych 2,6 mld). Zmuszony ministra obrony, tzn. samego Begina (który przejął tę tekę po tym, jak w maju ub.r. odszedł z hałasem generał Ezer Weizman) do zwolnienia 20 000 żołnierzy lub cywilnych pracowników wojska oraz do znacznej redukcji zapasów sprzętu i wyposażenia, a także do poważnych ograniczeń w szkoleniu bojowym (piloci będą mieć już nie 20, lecz tylko 15 godzin lotów ćwiczebnych miesięcznie). Po drugie, trzeba przypomnieć, że stopa życiowa Izraelczyków jest wciąż jeszcze wyższa, niż Włochów czy Hiszpanów. A to nie jest już tak źle.

Jednak oczywiście czynnikiem, który zadaje kłam wszelkim alarmistycznym wyliczeniom ekonomistów i który powoduje, że mimo wszystko bilans płatniczy Izraela jest dodatni, a jego rezerwy dewizowe zwiększyły się z 2,5 do 2,7 mld dolarów, jest fakt, iż *„ów kraj 3 mln mieszkańców i 15 mln (rozproszonych po świecie) swoich dzieci"* otrzymuje corocznie znaczne sumy z zagranicy. Mój ekonomista (ekspert u Begina) podał mi to w szczegółach: *„Najpierw — 3 mld dolarów od Stanów Zjednoczonych (1 mld pomocy militarnej, 1 mld pomocy gospodarczej i 1 mld jako „podarek za Camp David"). Do tego dochodzi: 400 mln dolarów ofiarowanych przez organizacje żydowskie całego świata, 400 mln płynących wciąż jeszcze z tytułu „odszkodowań (zachodnio)niemieckich", 300 mln z przelewów dokonywanych przez osoby prywatne, a wreszcie 200 mln ze sprzedaży bonów skarbowych Izraela za granicą. Oto dlaczego Izrael nie zbankrutował. Szimon Peres działa w oczywisty sposób w złej wierze, gdy oświadcza, że będzie potrzebować miesięcy, a nawet lat, aby naprawić szkody wyrządzone przez Begina".*

(Ciąg dalszy na str. 11)